

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ»**

Виконав:

студентка 4 курсу, групи УОЗ-41
спеціальності «Міжнародні
економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

Нікуліна А.О.

Керівник:

к.геогр.н., доц. Ханова О.В.

Рецензент:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин

та логістики

Анна ЗАЙЦЕВА

« ____ » _____ 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Нікуліній Анастасії Олександрівні

1. Тема роботи

Міжнародна торгівля послугами: тенденції та перспективи для України

керівник роботи: к.геогр.н., доцент Ханова О.В.,

затверджені наказом по університету від 05.02.2025 року №4001-5/312

2. Строк подання студентом роботи 20.05.2025 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

розкрити сутність та класифікацію послуг у міжнародній торгівлі; проаналізувати чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами; систематизувати особливості міжнародної торгівлі послугами в глобальному контексті; дослідити сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами; визначити місце України на міжнародному ринку послуг, її конкурентні переваги, проблеми та перспективи

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Теоретичні засади дослідження міжнародної торгівлі послугами
2.	Особливості міжнародної торгівлі послугами в глобальних умовах розвитку

5. Дата видачі завдання 01.12.2024 р.

Студент

Анастасія НІКУЛІНА

Керівник роботи

Олена ХАНОВА

АНОТАЦІЯ

Нікуліна А.О. Міжнародна торгівля послугами: тенденції та перспективи для України : кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис]. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 76 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах трансформації світової економіки та зростання ролі знання-інтенсивних сервісів. Визначено структурні зрушення у світовому сервісному обміні, динаміку основних категорій послуг у період 2013–2023 рр., а також місце та перспективи України у цій сфері. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить таблиці, рисунки, список використаних джерел з 50 найменувань.

У першому розділі проаналізовано теоретичні засади функціонування міжнародної торгівлі послугами, класифікацію послуг, основні фактори впливу та етапи становлення сервісної економіки.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз динаміки та структури торгівлі послугами у світі за основними категоріями, а також визначено місце України у глобальному сервісному обміні на основі статистичних даних та PESTEL-аналізу.

Ключові слова: міжнародна торгівля послугами, сервісна економіка, ІКТ, інші ділові послуги, експорт, імпорт, Україна

ANNOTATION

Nikulina A.O. International Trade in Services: Trends and Prospects for Ukraine: Bachelor's Thesis [Manuscript]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 76 p.

This bachelor's thesis is devoted to the study of current trends in the development of international trade in services amid the transformation of the global economy and the growing role of knowledge-intensive services. It identifies structural shifts in the global service exchange, the dynamics of key service categories during 2013–2023, and the position and prospects of Ukraine in this field. The thesis consists of an introduction, two chapters, and conclusions; it includes tables, figures, and a list of 50 references.

The first chapter analyzes the theoretical foundations of international trade in services, service classification, key influencing factors, and the stages of development of the service economy.

The second chapter presents a comprehensive analysis of the dynamics and structure of global trade in services by major categories and identifies Ukraine's position in the global service exchange based on statistical data and a PESTEL analysis.

Keywords: international trade in services, service economy, ICT, other business services, export, import, Ukraine.

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження міжнародної торгівлі послугами.....	9
1.1. Сутність та класифікація послуг у міжнародній торгівлі	9
1.2. Чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами	18
Висновки до першого розділу	30
Розділ 2. Особливості міжнародної торгівлі послугами в глобальних умовах розвитку.....	32
2.1. Особливості міжнародної торгівлі послугами	32
2.2. Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами.....	44
2.3. Місце України на міжнародному ринку послуг	57
Висновки до другого розділу	67
Висновки	70
Список використаних джерел.....	72

ВСТУП

Обґрунтованість актуальності обраної теми. Міжнародна торгівля послугами є одним із ключових сегментів світової економіки, що швидко розвивається в умовах глобалізації. Зростаюча частка послуг у світовій торгівлі свідчить про трансформацію економічних систем і перехід від товароцентричної моделі до економіки знань. Для України, яка прагне інтеграції у світову економіку, розвиток торгівлі послугами відкриває нові можливості для економічного зростання, диверсифікації експорту та посилення конкурентоспроможності. У сучасних умовах важливість торгівлі послугами посилюється завдяки цифровізації та впровадженню нових технологій. Україна має значний потенціал у таких галузях, як ІТ-аутсорсинг, фінансові та транспортні послуги, що користуються великим попитом на міжнародному ринку. Водночас розширення експортних можливостей вимагає адаптації до міжнародних стандартів, зменшення регуляторних бар'єрів та активізації співпраці з іноземними партнерами. Актуальність теми також визначається необхідністю розв'язання викликів, пов'язаних із глобальними економічними змінами та наслідками пандемії COVID-19. Пандемія прискорила процеси цифровізації й змінила структуру попиту на послуги, зокрема збільшила потребу в дистанційних, освітніх та медичних послугах. Для України ці зміни створюють як нові можливості, так і загрози, що потребують глибокого аналізу й стратегічних рішень. Євроінтеграційні прагнення України створюють сприятливі умови для розширення міжнародної торгівлі послугами. Угода про асоціацію з ЄС та зона вільної торгівлі відкривають доступ до ринків Євросоюзу, спрощуючи експорт послуг і сприяючи залученню інвестицій.

Ступінь вивчення проблеми. Проблематика розвитку міжнародної торгівлі послугами є предметом досліджень багатьох зарубіжних науковців. Зокрема, Дж. Бгагваті (Jagdish Bhagwati) аналізував вплив глобалізації на лібералізацію торгівлі послугами; Р. Болдвін (Richard Baldwin) вивчав цифрову трансформацію сервісного обміну в умовах нової глобалізації; А. Матту (Aaditya Mattoo) досліджував регуляторні аспекти торгівлі послугами в рамках

Світової організації торгівлі; С. Сове (Pierre Sauvé) приділяв увагу бар'єрам доступу до ринку та особливостям політики у сфері торгівлі послугами.

Серед українських науковців слід відзначити О. І. Шниркова, який досліджує структурні зміни у світовій торгівлі послугами та конкурентні переваги країн у цьому сегменті; О. С. Вишневського, який аналізує еволюцію послуг у контексті глобальної економіки; Г. В. Назарову, яка зосереджується на ролі України в міжнародному сервісному обміні, зокрема на експорті ІКТ-послуг; а також А. М. Єріну, яка вивчає динаміку зовнішньої торгівлі послугами України в регіональному вимірі.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей розвитку міжнародної торгівлі послугами та місце в ній України. Відповідно до поставленої мети завданнями роботи є:

- розкрити сутність та класифікацію послуг у міжнародній торгівлі;
- проаналізувати чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами;
- систематизувати особливості міжнародної торгівлі послугами в глобальному контексті;
- дослідити сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами;
- визначити місце України на міжнародному ринку послуг, її конкурентні переваги, проблеми та перспективи

Об'єктом дослідження є процес розвитку міжнародної торгівлі послугами.

Предметом дослідження є особливості та тенденції міжнародної торгівлі послугами в контексті участі в ній України.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що забезпечили всебічне вивчення міжнародної торгівлі послугами та аналіз місця України в цьому процесі. Метод аналізу та синтезу дозволив систематизувати теоретичні підходи до класифікації послуг і зрозуміти особливості їх функціонування у глобальній економіці. Історико-логічний метод застосовано для виявлення основних етапів формування правового

регулювання торгівлі послугами. Метод порівняння використано для аналізу статистичних даних різних країн та визначення місця України.

Основними джерелами інформації були нормативно-правові акти, звіти міжнародних організацій (WTO, UNCTAD, OECD, ITC), статистичні бази даних (Trade Map, World Bank, IMF) та аналітичні публікації профільних науковців.

Структура і обсяг. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 76 сторінок тексту, 26 рисунків, 10 таблиць. Список джерел містить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

1.1. Сутність та класифікація послуг у міжнародній торгівлі

Міжнародна торгівля послугами – це обмін нематеріальними економічними благами між резидентами різних країн, який супроводжується створенням доданої вартості без передачі матеріального товару. На відміну від торгівлі товарами, послуги не мають фізичної форми, часто невіддільні від постачальника та споживача, а їх передача зазвичай передбачає безпосередню взаємодію [1; 2].

З метою глибшого розуміння сутності послуг як об'єкта міжнародної торгівлі доцільно порівняти їх із товарами – традиційним предметом зовнішньоекономічного обміну. Такий порівняльний аналіз дає змогу виявити принципові відмінності у фізичних, правових та операційних характеристиках двох видів економічної діяльності. Відповідно, ці відмінності обумовлюють специфіку методів регулювання, класифікації, логістики та статистичного обліку в міжнародній практиці, табл. 1.1.

Таблиця 1.4

Порівняння основних характеристик товарів і послуг у міжнародній торгівлі

Критерій	Товари	Послуги
Матеріальність	Є (фізична форма)	Немає (нематеріальний характер)
Можливість зберігання	Так	Ні
Передача власності	Так	Ні
Спосіб доставки	Фізичний транспорт	Часто віртуальний або особистий контакт
Участь споживача	Необов'язкова	Часто необхідна під час надання

Джерело: [1; 2; 3; 4]

Як видно з наведеного порівняння, послуги мають ряд характеристик, які суттєво ускладнюють їх регламентацію та контроль порівняно з товарами. Неможливість фізичного зберігання, відсутність передачі права власності, залежність від суб'єктивних чинників під час надання – усе це вимагає

спеціалізованих підходів до оформлення зовнішньоекономічних контрактів, митного регулювання та статистичного відстеження. Саме тому сфера міжнародної торгівлі послугами вимагає гнучких інституційних механізмів, які враховують нематеріальну природу цього сегмента світового ринку [2; 3].

Сфера послуг вирізняється низкою специфічних ознак, які відрізняють її від торгівлі матеріальними товарами [1; 2; 3]. Ці характеристики мають ключове значення для розуміння природи послуг як об'єкта міжнародного обміну та визначають особливості регулювання, обліку й аналізу зовнішньоекономічних операцій з послугами.

Основні ознаки послуг:

- нематеріальність (неможливість зберігання чи складування),
- невіддільність від джерела надання (часто виконується у присутності споживача),
- мінливість якості (залежить від виконавця),
- невідчутність власності (послуга споживається в момент її надання).

1) Нематеріальність є однією з базових властивостей послуг. Вона означає, що послуги не мають фізичної форми, не можуть бути побачені, спробовані або виміряні до моменту їх надання. Через відсутність матеріальної субстанції послуги не підлягають зберігання чи складуванню, як це характерно для товарів. Ця властивість ускладнює процес стандартизації, сертифікації та контролю якості, а також вимагає специфічних підходів до маркетингу та продажу послуг.

2) Невіддільність від джерела надання передбачає, що процес виробництва та споживання послуги часто відбувається одночасно та в одній локації, нерідко – у безпосередній присутності споживача. Наприклад, медичні, освітні, туристичні чи консультативні послуги надаються тільки за участі як виконавця, так і клієнта. Це обмежує можливості масштабування таких послуг без залучення додаткових людських ресурсів або технологій.

3) Мінливість якості (варіативність) характеризує залежність кінцевого результату послуги від суб'єктивних чинників – зокрема, від кваліфікації

виконавця, умов надання, ступеня взаємодії зі споживачем тощо. На відміну від промислових товарів, які виробляються на основі чітких стандартів і мають стабільні властивості, послуги можуть відрізнятися за якістю навіть у межах одного підприємства чи фахівця. Це створює додаткові виклики для забезпечення якості, контролю та формування репутації на ринку.

4) Невідчутність власності означає, що результат споживання послуги не пов'язаний з передачею права власності на матеріальний об'єкт. Споживач отримує лише тимчасовий ефект або вигоду від дії чи взаємодії, без набуття фізичного активу. Наприклад, особа, яка відвідала концерт або отримала юридичну консультацію, не стає власником жодного товару, а лише споживає цінність у вигляді досвіду чи знань. У зв'язку з цим послуги вимагають іншого підходу до оформлення правових відносин, обліку в бухгалтерії та організації логістики.

Ці ознаки обумовлюють складність міжнародного регулювання сфери послуг, зокрема в межах Генеральної угоди з торгівлі послугами (GATS), та визначають потребу в окремих механізмах оцінки, стандартизації й супроводу транскордонних операцій. Розуміння природи послуг є необхідним елементом формування ефективної політики у сфері зовнішньої торгівлі [8].

У зв'язку з унікальними рисами послуг, такими як нематеріальність, невіддільність від джерела надання, мінливість якості та невідчутність власності, постає необхідність у чіткій систематизації їх видів для забезпечення ефективного обліку, аналізу та регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Саме класифікація послуг у міжнародній торгівлі дозволяє стандартизувати підходи до їх оцінки, порівнювати показники між країнами та формувати відповідну політику в межах міжнародних угод. В табл. 1.2. зроблено порівняння найпоширеніших міжнародних класифікаційних систем, які використовуються для ідентифікації та аналізу послуг у глобальній економіці.

Таблиця 1.2

Основні міжнародні підходи до класифікації послуг у зовнішній торгівлі

Назва класифікації	Організація-розробник	Ключові категорії послуг	Особливості застосування
EBOPS 2010 (Extended Balance of Payments Services Classification)	Міжнародний валютний фонд (МВФ), СОТ, ООН	Транспорт, подорожі, будівництво, страхові, фінансові, інтелектуальна власність, ділові послуги тощо	Застосовується в системі національних рахунків і платіжного балансу; забезпечує детальну статистику зовнішньої торгівлі послугами
CPC Ver. 2.1 (Central Product Classification)	Статистичний відділ ООН	Ділові, фінансові, освітні, культурні, медичні, транспортні, комунальні послуги тощо	Використовується для гармонізації міжнародної статистики та порівняння економічної інформації
Trade Map Classification (на базі EBOPS)	Міжнародний торговельний центр (ITC)	11 груп: транспорт, туризм, будівництво, страхування, фінанси, IT-послуги, інтелектуальна власність, особисті та ін.	Орієнтована на аналітичне використання, зручна для практичного аналізу торгівлі за країнами та напрямками
SITC Rev. 4 (Standard International Trade Classification)	Статистичний відділ ООН	Переважно товари; деякі послуги, пов'язані з ними	Застосовується в аналізі світової торгівлі, менш придатна для нематеріальних послуг
HS (Harmonized System)	Всесвітня митна організація (WCO)	Товари; обмежено – послуги, пов'язані з логістикою	Основна система митної класифікації; не охоплює повноцінно сферу послуг

Джерело: [5; 6; 7; 9; 10]

У сучасній економіці ефективне регулювання та аналіз міжнародної торгівлі послугами вимагає чіткої системи їх класифікації. Завдяки різноманіттю форм надання та широкому спектру секторів, у яких надаються послуги, міжнародні організації розробили кілька узагальнених підходів до класифікації з метою забезпечення порівнюваності статистики, аналітики та обліку.

Однією з найбільш авторитетних класифікаційних систем є EBOPS 2010 (Extended Balance of Payments Services Classification), розроблена Міжнародним валютним фондом у співпраці з іншими міжнародними інституціями. Ця система застосовується для ведення платіжного балансу

країн і включає 12 основних категорій послуг, серед яких: транспорт, подорожі, будівництво, страхування, фінансові послуги, послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю, та інші. Її перевага полягає у деталізації форм оплати та методів надання послуг, що забезпечує точне відображення економічної сутності операцій.

Ще однією фундаментальною системою є CPC Ver. 2.1 (Central Product Classification), розроблена Статистичним відділом ООН. Вона є універсальною системою класифікації товарів і послуг, що охоплює п'ять секцій та понад 150 окремих категорій послуг, зокрема у сферах охорони здоров'я, фінансів, освіти, інформаційних технологій, мистецтва, культури тощо. CPC широко використовується в міждержавному порівнянні обсягів надання та експорту послуг, а також при гармонізації національних статистичних систем.

У практиці аналізу зовнішньої торгівлі послугами на прикладному рівні набуло широкого поширення використання класифікації, запропонованої платформою Trade Map, створеною Міжнародним торговельним центром (ІТС). Ця класифікація базується на стандартах EBOPS, проте адаптована для потреб бізнесу та економічного аналізу. Вона поділяє послуги на 11 основних груп, серед яких: транспорт, туризм, будівництво, фінанси, страхування, телекомунікації, комп'ютерні послуги, особисті та культурні послуги, а також послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю. Її перевагою є можливість отримання даних по країнах, напрямках експорту та імпорту, а також побудова графіків для аналітичного використання.

Додатково, у сфері міжнародної економічної статистики застосовується класифікація SITC Rev. 4 (Standard International Trade Classification), яка хоч і орієнтована переважно на товари, однак включає деякі пов'язані з товарами послуги. Водночас, Гармонізована система опису та кодування товарів (HS), розроблена Всесвітньою митною організацією, є менш придатною для класифікації нематеріальних активів, оскільки її первинною метою є регулювання митних операцій з товарами.

Сучасна система класифікації послуг у міжнародній торгівлі базується на багаторівневому підході, який враховує як макроекономічні показники (через EBOPS), так і прикладну орієнтацію на бізнес (через Trade Map). Вибір класифікації залежить від завдань: для статистичного аналізу – CPC чи EBOPS, для комерційного моніторингу – Trade Map, а для регулювання зовнішньої торгівлі – ситуативно – SITC чи HS. Комплексне використання цих підходів дозволяє забезпечити повну картину розвитку торгівлі послугами та сприяє формуванню ефективної зовнішньоекономічної політики держав.

У контексті міжнародної практики важливе місце займає функціональна класифікація послуг, тобто поділ залежно від способу їх надання. Такий підхід є базовим у Генеральній угоді про торгівлю послугами (GATS), яка є одним із головних документів Світової організації торгівлі (СОТ), що регламентує правила глобальної торгівлі нематеріальними економічними благами. На відміну від статистичних або галузевих класифікацій, підхід GATS дозволяє оцінювати механізми надання послуг у міжнародному середовищі з правової та інституційної точок зору, табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Способи надання послуг у міжнародній торгівлі згідно з GATS

Спосіб (Mode)	Назва	Сутність	Типові приклади
Mode 1	Транскордонна торгівля (Cross-border supply)	Послуга перетинає кордон без переміщення постачальника чи споживача	Онлайн-консультації, програмування, страхування, банківські операції
Mode 2	Споживання за кордоном (Consumption abroad)	Споживач виїжджає за кордон для отримання послуги	Туризм, навчання за кордоном, лікування в іноземних клініках
Mode 3	Комерційна присутність (Commercial presence)	Постачальник відкриває філію або дочірню компанію в іншій країні	Іноземні банки, логістичні компанії, страхові агенції
Mode 4	Присутність фізичних осіб (Presence of natural persons)	Тимчасове переміщення фахівців за кордон для надання послуг	Інженери, консультанти, ІТ-спеціалісти, лектори

Джерело: [8]

GATS передбачає чотири основні способи надання послуг (modes of supply), які враховують транснаціональну природу послуг, їх просторову та організаційну специфіку:

Транскордонна торгівля (Mode 1 – Cross-border supply) – відбувається тоді, коли сама послуга перетинає державний кордон, а постачальник і споживач залишаються у своїх країнах. Типовими прикладами таких послуг є дистанційні консультації, IT-послуги, програмування, фінансові трансакції або страхування онлайн. Цей спосіб набув особливого поширення в умовах цифровізації та розвитку електронної комерції.

Споживання за кордоном (Mode 2 – Consumption abroad) – має місце тоді, коли споживач самостійно перетинає кордон, щоб отримати послугу. Найбільш характерними прикладами є туристичні, освітні та медичні послуги, які вимагають фізичної присутності споживача в країні постачальника.

Комерційна присутність (Mode 3 – Commercial presence) – передбачає відкриття постачальником послуг філії, дочірнього підприємства або представництва на території іншої держави для постійного надання послуг. Прикладом є іноземні банки, страхові компанії, логістичні та юридичні фірми, що діють через локальну інфраструктуру.

Присутність фізичних осіб (Mode 4 – Presence of natural persons) – означає тимчасовий в'їзд фізичних осіб, які надають послуги, на територію іншої держави. Це можуть бути фахівці, інженери, консультанти, викладачі або спеціалісти у сфері IT, які працюють на основі контрактів або тимчасового дозволу на діяльність.

Ці чотири способи надання послуг не тільки формують базову структуру угод у межах СОТ, але й широко використовуються в національному регулюванні, двосторонніх угодах про вільну торгівлю та міжнародній статистиці. Вони дозволяють системно відстежувати рух послуг, адаптувати правове поле до змін у глобальній економіці, а також прогнозувати перспективи розширення ринків відповідно до рівня цифровізації, мобільності населення та транснаціоналізації бізнесу.

Важливість класифікації послуг у міжнародній торгівлі обумовлена не лише їхньою економічною сутністю, але й історичним розвитком самої сфери регулювання. Торгівля послугами як об'єкт міжнародного обміну виникла значно пізніше, ніж торгівля товарами, і впродовж тривалого часу не мала загальновизнаної правової основи. Саме тому вивчення історії становлення системи регулювання є необхідним для повного розуміння сучасних підходів до класифікації та оцінювання послуг у глобальному вимірі.

До 1990-х років торгівля послугами практично не була охоплена міжнародними угодами. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), підписана в 1947 р., зосереджувалася виключно на торгівлі товарами, залишаючи сферу послуг поза межами багатосторонніх зобов'язань. Країни самостійно формували національні режими допуску до ринку, що нерідко включали обмеження на присутність іноземних постачальників, вимоги до локалізації персоналу, фінансових ресурсів або реєстрації. Такий протекціоністський підхід створював бар'єри для розвитку транскордонних послуг [8].

На міжнародному рівні існували лише поодинокі випадки регулювання послуг у рамках двосторонніх або регіональних угод. Зокрема, країни укладали угоди про авіаційне сполучення, фінансову співпрацю, туризм чи телекомунікації. У межах Європейського економічного співтовариства ще з 1957 р. (Римський договір) передбачалася поетапна лібералізація надання послуг між країнами-членами, однак ці підходи не мали глобального характеру. Крім того, до 1990-х років не існувало єдиної класифікації послуг, уніфікованої термінології або загальнодоступної статистики у цій сфері, що значно ускладнювало міждержавну координацію.

Якісний прорив у формуванні правового поля для торгівлі послугами відбувся під час Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів (1986–1994 рр.), що завершився створенням Світової організації торгівлі (СОТ). У 1995 р. в межах СОТ набула чинності Генеральна угода про торгівлю послугами (GATS) – перша міжнародна угода, яка встановила універсальні

правила і зобов'язання для країн-членів щодо лібералізації торгівлі послугами. GATS запровадила принципи найбільшого сприяння, національного режиму, прозорості регулювання та поступового розширення доступу до ринків, табл.1.4.

Таблиця 1.4

Основні етапи становлення Генеральної угоди про торгівлю послугами
(GATS)

Рік	Подія	Зміст і значення
1986	Початок Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів ГАТТ	Вперше на глобальному рівні було запропоновано включити торгівлю послугами до переговорного процесу в межах ГАТТ
1991	Попереднє погодження рамкових положень GATS	Досягнуто базового консенсусу щодо принципів: режим найбільшого сприяння, національний режим, транспарентність
1994	Підписання Угоди про створення Світової організації торгівлі (СОТ)	GATS стала складовою частиною пакету документів СОТ, підписаного в Марракеші
1995	Офіційне набуття чинності GATS	Генеральна угода про торгівлю послугами набрала чинності як перший глобальний договір з регулювання сфери послуг
1995– дотепер	Розширення зобов'язань країн-членів СОТ; переговори з лібералізації	Щорічне оновлення зобов'язань, укладення секторальних угод (телекомунікації, фінанси, освіта тощо)
2020– дотепер	Активізація переговорів щодо цифрових послуг	Обговорюється включення цифрової торгівлі та послуг, що надаються через інтернет, у правове поле GATS

Джерело: [8]

Одним із ключових досягнень GATS стало визначення чотирьох способів надання послуг, табл. 1.3.

Передумови історія розвитку торгівлі послугами демонструє перехід від ізолюваного національного регулювання до комплексної глобальної системи, де послуги визнаються повноцінним об'єктом міжнародного обміну. Участь у GATS сьогодні означає не лише прийняття стандартів прозорості та конкуренції, але й активну інтеграцію до світового економічного простору, що відкриває нові можливості для розширення експортного потенціалу країн у сфері послуг.

1.2. Чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами

У сучасних умовах глобалізації міжнародна торгівля послугами демонструє стійке зростання, що зумовлено взаємодією широкого спектра факторів економічного, технологічного, інституційного та соціального характеру [11]. На відміну від товарного обміну, де ключову роль відіграє виробництво та логістика фізичних ресурсів, у сфері послуг основоположним стає рівень розвитку інформаційних технологій, доступ до цифрових каналів, інституційна відкритість національних економік та зміна споживчих моделей [12].

Аналіз чинників, що впливають на торгівлю послугами, дозволяє зрозуміти не лише динаміку міжнародного обміну, але й виявити потенційні бар'єри та точки зростання. У табл. 1.5 узагальнено ключові групи факторів, які мають суттєвий вплив на інтенсивність, географію та структуру міжнародного ринку послуг.

Таблиця 1.5

Ключові чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами

Група чинників	Основні елементи впливу
Технологічні	Розвиток ІКТ, цифровізація, онлайн-платформи, автоматизація, ШІ
Економічні	Зростання частки послуг у ВВП, глобалізація, інвестиції, аутсорсинг, економіка знань
Політичні та інституційні	GATS, лібералізація, угоди про вільну торгівлю, національне регулювання
Соціально-культурні	Споживчі звички, мобільність, демографія, глобальні стилі життя
Інфраструктурно-логістичні	Інтернет-доступ, цифрова інфраструктура, платіжні системи, логістика для e-commerce

Джерело: узагальнено автором на основі [13; 14; 15; 16]

У цифрову епоху технологічні інновації стали одними з головних драйверів зростання торгівлі послугами. Передусім, значний вплив справляє

розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які відкрили нові канали для надання та споживання послуг у транскордонному форматі. Сфера ІТ-послуг, цифрових платформ, обміну даними, віддаленого навчання, фінансових та консалтингових сервісів трансформувалась завдяки доступу до інтернету, хмарних обчислень і програмних рішень типу SaaS (Software-as-a-Service).

Цифровізація бізнес-процесів забезпечила гнучкість надання послуг, зниження транзакційних витрат та пришвидшення комунікацій із клієнтами. Успіх таких платформ, як Zoom, Upwork, Booking.com або Shopify, наочно демонструє, що бар'єри фізичної присутності перестали бути критичними у багатьох секторах.

Технологічні інновації відіграють ключову роль у формуванні нових моделей міжнародної торгівлі послугами. Особливо інтенсивно цей процес розвивається з початку ХХІ століття, коли ІКТ почали перетворюватися з інструмента внутрішньої організації бізнесу на глобальний механізм створення і надання послуг. Щоб простежити цю трансформацію, доцільно представити етапи розвитку цифрових сервісів, які стали каталізатором міжнародної взаємодії у сфері послуг. На рисунку 1.1 відображено ключові технологічні віхи, що формували сучасний ландшафт глобальної торгівлі послугами.

Еволюція цифрових сервісів у міжнародній торгівлі демонструє поступовий перехід від інструментів комунікації до високотехнологічних інтелектуальних платформ, які повністю змінюють модель надання послуг. На кожному етапі технологічного розвитку розширювалися можливості масштабування, підвищувалась доступність сервісів і знижувались транзакційні витрати. Це дало змогу розширити участь країн, незалежно від їхньої географії чи рівня економічного розвитку.

Цифрові технології не лише сприяють зростанню міжнародної торгівлі послугами, а й формують її нову інституційну основу, що потребує оновлених

підходів до регулювання, класифікації та прогнозування у світовому господарстві.

Рис. 1.1. Етапи технологічної еволюції цифрових сервісів у міжнародній торгівлі [18]

Крім того, автоматизація та використання штучного інтелекту (AI) дозволяють компаніям масштабувати обсяги обслуговування без пропорційного зростання витрат. Наприклад, у фінансовій сфері значну частину операційних послуг вже виконують алгоритми або роботизовані

консультанти, що суттєво підвищує ефективність і знижує бар'єри для експорту фінансових технологій.

Також важливим чинником є поширення мобільних технологій, які відкрили ринки послуг для мільйонів користувачів у країнах, що розвиваються. Зростання ролі мобільного банкінгу, онлайн-освіти, електронної медицини створює нові можливості для експортерів, особливо в умовах обмеженого фізичного доступу до ринку.

Отже, технологічні інновації стали не лише засобом підвищення конкурентоспроможності послуг, але й визначальним чинником розширення географії їх експорту.

У сучасній глобальній економіці економічні чинники є визначальними для зростання обсягів міжнародної торгівлі послугами. Їхній вплив проявляється через трансформацію структури валового внутрішнього продукту, зміщення фокусу на інтелектуально ємні види діяльності, розширення інвестиційної активності та зміну підходів до організації виробничих процесів. Водночас розвиток ринків послуг тісно пов'язаний із зростанням конкурентоспроможності національних економік, ефективністю використання ресурсів та інтеграцією до глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Серед ключових економічних детермінант розвитку міжнародної торгівлі послугами домінуюче місце посідає трансформація структури національних економік у бік постіндустріального типу. Послуги дедалі більше визначають динаміку зростання ВВП, структуру міжнародної спеціалізації, напрями інвестиційних потоків та моделі організації бізнес-процесів у транснаціональному вимірі.

1. По-перше, зростання частки сектору послуг у ВВП розвинених країн свідчить про докорінну зміну домінуючих економічних парадигм. Згідно з даними Світового банку, у таких країнах, як США, Велика Британія, Франція, Японія та Канада, частка послуг у структурі ВВП перевищує 70%, що є наслідком тривалого процесу деіндустріалізації, урбанізації та становлення

інформаційного суспільства. Зростаюча частка високотехнологічних і знанняємних послуг створює основу для експансії цих послуг на зовнішні ринки.

2. По-друге, глобальні тенденції зміщення фокусу з виробництва матеріальних благ до генерації знань і інтелектуального капіталу зумовлюють посилення міжнародної спеціалізації у сфері послуг. У цьому контексті формування економіки знань передбачає конкуренцію країн не за обсяг ресурсів, а за інноваційність, людський потенціал та креативні індустрії. Це сприяє зростанню експорту таких послуг, як інженерні консультації, R&D, фінансове консультування, освітні й цифрові сервіси.

3. По-третє, суттєвим чинником розвитку міжнародної торгівлі послугами є активізація прямих іноземних інвестицій у цю сферу. За даними UNCTAD, понад 60% світового обсягу ПІІ припадає на сектор послуг, серед яких найбільш привабливими для інвесторів залишаються фінансові, страхові, телекомунікаційні та інформаційні послуги. Комерційна присутність, як один із способів надання послуг у межах GATS (Mode 3), забезпечує інституціоналізовану інтеграцію постачальників послуг у національні ринки шляхом створення філій, дочірніх підприємств або спільних підприємств.

4. По-четверте, актуальність набуває процес масштабного впровадження практик аутсорсингу та офшорингу, які базуються на економічній доцільності переміщення обслуговуючих функцій до юрисдикцій з нижчими витратами. Типовими прикладами є передача операційних або бек-офісних послуг до Індії, Філіппін, В'єтнаму чи України. Такий підхід дозволяє значно знизити витрати для материнських компаній, водночас стимулюючи експорт послуг із країн, що розвиваються, та інтеграцію їх у глобальні сервісні ланцюги.

У таблиці 1.6 наведено порівняльні дані щодо частки сектору послуг у ВВП та питомої ваги прямих іноземних інвестицій у сфері послуг у вибраних країнах, що дозволяє наочно проілюструвати залежність економічного розвитку від динаміки сервісного сектора та глобальних інвестиційних потоків.

Таблиця 1.6

Частка сектору послуг у ВВП та обсяги прямих іноземних інвестицій у сферу послуг у вибраних країнах (2023 р.)

Країна	Частка послуг у ВВП (%)	Частка ПІІ у сфері послуг (%)
США	77,0	70,0
Велика Британія	79,0	68,0
Німеччина	70,0	65,0
Франція	78,0	66,0
Японія	72,0	64,0
Індія	55,0	60,0
Китай	54,0	58,0
Бразилія	63,0	62,0
Україна	60,0	55,0

Джерело: [19; 20]

Представлені дані свідчать про домінування сектору послуг у ВВП розвинених країн, де його частка перевищує 70%. Це вказує на високий рівень розвитку економіки знань та інноваційних технологій. Водночас, значні обсяги прямих іноземних інвестицій у сферу послуг підкреслюють її привабливість для інвесторів та важливість у глобальній економіці. Для країн, що розвиваються, таких як Індія, Китай та Україна, зростання частки послуг у ВВП та залучення ПІІ у цю сферу є ключовими чинниками для інтеграції у світову економіку та підвищення конкурентоспроможності.

Важливими чинниками, що визначають динаміку та масштаби розвитку міжнародної торгівлі послугами, є політичні та інституційні передумови. Сфера послуг значною мірою регулюється через міжнародно-правові домовленості, національні нормативно-правові акти та двосторонні або багатосторонні торговельні угоди. На відміну від торгівлі товарами, обіг послуг у міжнародному вимірі чутливо реагує на законодавчі обмеження, вимоги до ліцензування, стандарти безпеки, режим доступу до ринку та обробку персональних даних [21].

Однією з основних регуляторних платформ є Генеральна угода з торгівлі послугами (GATS), яка була підписана в межах Світової організації торгівлі у 1995 році. Вона заклала правові засади для лібералізації торгівлі послугами,

визначивши чотири способи їх надання, а також впровадивши принципи національного режиму, найбільшого сприяння, транспарентності та поступової лібералізації. Імплементація положень GATS у національне законодавство є важливою умовою для інтеграції країн у глобальний ринок послуг.

Крім того, суттєву роль відіграють двосторонні та регіональні угоди про вільну торгівлю (FTA), які поглиблюють умови допуску іноземних постачальників до національних ринків. Такі угоди часто передбачають взаємне визнання дипломів, ліцензій, професійних кваліфікацій, а також створення механізмів розв’язання суперечок у сфері послуг. Наприклад, Угода про економічне партнерство між ЄС та Японією (EPA) забезпечує лібералізований доступ до ринків фінансових, телекомунікаційних і транспортних послуг.

З огляду на зростання частки цифрових послуг, особливе значення має наявність нормативно-правових механізмів, спрямованих на захист персональних даних та кібербезпеку. У цьому контексті Європейський Союз впровадив Загальний регламент про захист даних (GDPR), який має екстериторіальну дію та визначає високі стандарти обробки інформації. Аналогічні ініціативи реалізуються в інших країнах – зокрема, ССРА у США, закони про захист інформації в Японії, цифрові торговельні угоди в межах DEPA (Австралія, Сінгапур).

Аналіз політичних та інституційних інструментів регулювання міжнародної торгівлі послугами наведено у таблиці 1.7, яка демонструє особливості регуляторного середовища в окремих країнах і регіональних об’єднаннях.

Представлені дані ілюструють, що політичні й інституційні рішення мають безпосередній вплив на темпи розвитку міжнародної торгівлі послугами. Найбільш прогресивні країни поєднують участь у глобальних угодах (GATS, FTA) із запровадженням власних нормативних ініціатив,

спрямованих на цифрову безпеку, прозорість ринку, мобільність фахівців і забезпечення прав споживачів.

Таблиця 1.7

Політико-інституційні механізми регулювання міжнародної торгівлі
послугами у вибраних країнах та інтеграційних об'єднаннях

Країна / об'єднання	Механізм або угода	Сфера дії / приклад впливу
ЄС	GDPR, Угода CETA	Захист персональних даних; лібералізація торгівлі послугами з Канадою
Японія	EPA з ЄС, Закон про захист інформації	Визнання дипломів, лібералізація ринку фінансових та професійних послуг
США	ССРА, угоди NAFTA/USMCA	Захист споживачів онлайн; відкриття ринку для телекомунікацій і логістичних послуг
Канада	CETA, Стратегія цифрової торгівлі	Спрощення режиму для експортерів ІТ та освітніх послуг
Австралія	DEPA, Угода з Сінгапуром	Цифрова ідентичність, захист хмарних даних, спрощення трансферу електронних послуг
Україна	Угода про асоціацію з ЄС, GDPR-орієнтація	Адаптація до стандартів захисту даних, відкриття ринку для фінансових, освітніх послуг

Джерело: WTO, Єврокомісія, UNCTAD [22]

Європейський Союз вирізняється комплексним підходом: одночасне дотримання вимог GATS, укладання угод з іншими регіонами (наприклад, CETA з Канадою), і впровадження екстериторіального механізму захисту персональних даних (GDPR) створюють багаторівневу регуляторну систему. Аналогічно, країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (Японія, Австралія) демонструють високу інтеграцію через цифрові торговельні угоди (наприклад, DEPA), які охоплюють нові сфери цифрових сервісів.

Україна, хоча й перебуває на етапі нормативного наближення, завдяки Угоді про асоціацію з ЄС, вже адаптує власне законодавство до європейських норм, що відкриває перспективи для участі у спільному ринку цифрових і освітніх послуг.

Сфера міжнародної торгівлі послугами тісно пов'язана з соціокультурним контекстом, оскільки надання та споживання послуг значною мірою залежать

від поведінки споживача, мовних бар'єрів, соціальних норм, мобільності населення, освітнього рівня та демографічної структури. У зв'язку з цим соціально-культурні чинники відіграють не менш важливу роль у розвитку міжнародної торгівлі послугами, ніж економічні чи технологічні передумови.

Одним із провідних чинників виступає трансформація споживчих уподобань, що обумовлена широким впровадженням цифрових технологій, зміною стилю життя та очікувань клієнтів. Сучасний споживач надає перевагу онлайн-сервісам, гнучкості, швидкості доступу до послуг та можливості індивідуального налаштування (кастомізації). Наприклад, стрімінгові платформи, персоналізовані освітні курси, телемедицина, електронні платформи юридичних і бухгалтерських послуг – усе це формує нову модель поведінки, орієнтовану на зручність і миттєве задоволення потреб. У результаті міжнародні компанії адаптують свої послуги до локальних культур, мов, часових поясів і платіжних систем.

Умовою ефективної комунікації на глобальному ринку послуг є поширення англійської мови як універсальної мови міжнародного бізнесу та професійного спілкування. Знання англійської мови стало не лише конкурентною перевагою, а й необхідністю для виходу на міжнародні ринки у таких секторах, як консалтинг, ІТ, освіта, науково-дослідні послуги. Універсалізація ділового спілкування сприяє зниженню трансакційних витрат і полегшує взаємодію між учасниками ринку з різних країн.

Водночас зростання мобільності фахівців і поширення дистанційної роботи кардинально трансформують модель надання послуг. Глобальні компанії дедалі частіше залучають фахівців із різних країн на умовах фрилансу, гібридної або повністю дистанційної зайнятості. Це не лише сприяє інтернаціоналізації ринку праці, а й знижує бар'єри для експорту послуг, пов'язаних із програмуванням, перекладом, дизайном, консалтингом, освітою, психологічним супроводом тощо. Платформи Upwork, Fiverr, Toptal, а також корпоративні віддалені моделі (наприклад, Deloitte, IBM, Accenture) виступають прикладом формування глобального ринку праці у сфері послуг.

Ще одним важливим фактором є демографічні зміни, зокрема старіння населення в розвинених країнах і зростання частки молоді у країнах, що розвиваються. Ці тенденції генерують попит на специфічні види послуг: у країнах ЄС і Японії – на медичні, доглядові, оздоровчі сервіси; у країнах з молодим населенням – на освітні, туристичні та розважальні послуги. У відповідь на це компанії адаптують свою пропозицію до вікових, культурних і регіональних особливостей цільових аудиторій, що посилює динаміку зовнішньої торгівлі послугами.

Зміни в соціокультурному середовищі безпосередньо впливають на структуру попиту на міжнародні послуги, формати їх надання, а також географію поширення. Соціальні практики, мова, цінності, стиль життя та демографічні зрушення формують фундамент, на якому компанії будують свої стратегії виходу на зовнішні ринки. У таблиці 1.8 узагальнено приклади провідних соціокультурних факторів у різних країнах, що впливають на розвиток торгівлі послугами, із конкретизацією їхнього прояву та наслідків для зовнішньоекономічної діяльності.

Таблиця 1.8

Вплив соціокультурних чинників на міжнародну торгівлю послугами в окремих країнах

Країна / регіон	Визначальний чинник	Приклад впливу на торгівлю послугами
США	Масове впровадження онлайн-сервісів	Розвиток глобальних платформ (Netflix, Coursera, Amazon Web Services)
Велика Британія	Висока мовна інтеграція	Експорт освітніх та юридичних послуг у понад 100 країн
Японія	Старіння населення	Зростання попиту на доглядові, медичні та телемедичні послуги
Індія	Молоде населення, високий рівень англійської	Експорт ІТ-послуг, технічної підтримки, навчання
Німеччина	Орієнтація на індивідуалізацію та якість	Поширення персоналізованих медичних і консалтингових сервісів
Україна	Дистанційна праця, мобільність молоді	Розвиток фриланс-платформ, освітніх онлайн-послуг, перекладацьких сервісів

Джерело: McKinsey, WTO, ITU [23]

Як видно з таблиці 1.8, соціокультурні чинники формують різноспрямовані вектори спеціалізації в торгівлі послугами. У країнах із розвиненою цифровою інфраструктурою (США, Велика Британія) спостерігається активне просування онлайн-сервісів глобального масштабу, орієнтованих на масового користувача. Водночас у таких державах, як Японія чи Німеччина, зростає попит на високоякісні, спеціалізовані послуги, зокрема в медичній, освітній або консалтинговій сферах, що відповідає рівню доходів і демографічним запитам населення. Країни з молодим демографічним потенціалом (Індія, Україна) демонструють значний експорт сервісів, що потребують мовної компетентності та цифрових навичок: ІТ-послуги, переклади, онлайн-освіта. У цих випадках англійська мова як мова бізнесу виступає чинником, що знижує бар'єри входу на глобальний ринок.

Соціокультурна специфіка країни визначає тип послуг, які вона експортує чи імпортує, а також оптимальні канали їх надання. Успішна інтеграція до глобального ринку послуг потребує врахування цих особливостей у стратегічному плануванні та державній політиці.

Інфраструктура – як фізична, так і цифрова – становить одну з ключових основ для розвитку міжнародної торгівлі послугами. Якість та доступність інфраструктурного середовища безпосередньо впливають на ефективність взаємодії постачальника й споживача, на швидкість, безпеку, масштабованість сервісів, а також на здатність країни інтегруватися у глобальні ланцюги створення вартості. У ХХІ столітті інфраструктурні чинники значною мірою трансформувалися під впливом цифровізації, автоматизації та інтернаціоналізації фінансових потоків.

Для успішної участі в міжнародній торгівлі послугами країнам необхідно забезпечити високий рівень цифрової готовності. Це передбачає не лише наявність інтернет-покриття, а й розвинену екосистему дата-центрів, кібезахисту, фінтеху та платіжної інфраструктури. Водночас важливу роль відіграє логістична підтримка – особливо в секторах, де надання послуг супроводжується фізичними компонентами, як-от e-commerce або after-sales

сервіс. У таблиці 1.9 узагальнено приклади цифрової та логістичної інфраструктури у провідних країнах і регіонах, які виступають ключовими вузлами глобальної торгівлі послугами.

Таблиця 1.9

**Цифрова та логістична інфраструктура у глобальних хабах торгівлі
послугами**

Країна / регіон	Цифрова інфраструктура	Логістична інфраструктура	Вплив на торгівлю послугами
Сінгапур	5G, 9 дата-центрів, програма Smart Nation	PSA Port, авіахаб Changi, митна інтеграція	Хаб фінансових, медичних і транспортних послуг
США	Глобальні IT-гіганти, 40% світових дата- центрів	FedEx, UPS, Amazon Logistics	Лідер у сфері SaaS, стрімінгу, e-commerce
Нідерланди	Amsterdam Internet Exchange, державна програма цифровізації	Порт Роттердам, Schiphol Airport	Центр логістичних і дистрибуційних послуг у Європі
Об'єднані Арабські Емірати	Dubai Internet City, міжнародні дата- центри	Jebel Ali Free Zone, Dubai Logistics City	Регіональний хаб професійних і ділових послуг
Естонія	Цифрові ID, електронне резиденство, онлайн- платформи	Високий рівень цифрових послуг, мало фізичної логістики	Експортер цифрових публічних сервісів (GovTech, e-residency)
Україна	Розвиток дата-центрів, державна ініціатива "Дія"	Кур'єрські служби, зростання e-commerce	Експортер IT-послуг, освітніх і креативних сервісів

Джерело: ITU, World Bank, Statista [24]

Дані таблиці 1.9 підтверджують ключову роль цифрової та логістичної інфраструктури як основи для розвитку експортного потенціалу послуг. Такі країни, як Сінгапур і Нідерланди, поєднують цифрові технології з потужною транспортною та складською логістикою, що дозволяє їм виступати мультифункціональними сервісними хабами.

У випадку США очевидна перевага у сфері цифрових платформ – саме звідси походить більшість SaaS-сервісів, а розвинена логістична мережа дозволяє забезпечити глобальне охоплення e-commerce послуг. Натомість Естонія демонструє приклад вузької спеціалізації – фокус на GovTech і digital

ID робить країну інноваційним експортером цифрових адміністративних рішень.

Водночас країни, що розвиваються, зокрема Україна, активно інтегруються до глобального ринку завдяки зростанню цифрових сервісів (ІТ, онлайн-освіта) та розвитку національних електронних платформ. Вихід на зовнішні ринки у таких умовах залежить не лише від внутрішньої інфраструктури, а й від інтеграції з міжнародними цифровими мережами, транзакційними системами та логістичними ланцюгами.

Висновки до першого розділу

1. Досліджено сутність та класифікацію послуг у міжнародній торгівлі, що є основою для формування ефективної політики у сфері транскордонного обміну нематеріальними економічними благами. Проаналізовано фундаментальні відмінності між послугами та товарами за критеріями матеріальності, способу надання, можливості зберігання, характеру власності та участі споживача, що вимагає розробки окремих інституційних механізмів регулювання. Встановлено, що міжнародна класифікація послуг є багаторівневою. Статистичні системи (EBOPS 2010, CPC Ver. 2.1) забезпечують деталізований облік і міжнародну порівнюваність даних у платіжних балансах і національних рахунках. Функціональна класифікація GATS виділяє чотири основні способи надання послуг (Mode 1–4), що враховують просторово-організаційну специфіку їх передачі. У прикладному аналізі широке використання отримала класифікація Trade Map, адаптована для візуалізації та аналітики обсягів торгівлі за країнами і секторами. Окреслено історичний контекст становлення системи регулювання міжнародної торгівлі послугами: від фрагментарного та національного підходу до формування єдиної глобальної правової основи в межах GATS. Це забезпечило уніфікацію понять, підвищення прозорості, формалізацію зобов'язань та поступову лібералізацію доступу до ринків послуг на

багатосторонньому рівні. Міжнародна торгівля послугами постає як динамічна й інституційно складна сфера, що потребує системного підходу до класифікації, правового регулювання та аналітичного супроводу.

2. Систематизовано чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами, за п'ятьма ключовими групами: технологічними, економічними, політико-інституційними, соціокультурними та інфраструктурно-логістичними. Аналіз показав, що у сучасній глобальній економіці саме синергія цих факторів визначає динаміку, структуру та географію транснаціонального обміну послугами. Зокрема, технологічний прогрес – передусім цифровізація, розвиток ІКТ, мобільних платформ та штучного інтелекту – формує нові канали надання сервісів і знижує бар'єри для входу на зовнішні ринки. Економічні трансформації, такі як зростання частки послуг у ВВП та активізація прямих іноземних інвестицій, стимулюють експансію сервісних галузей на міжнародному рівні. Водночас політичні угоди, інституційна відкритість і нормативно-правові стандарти визначають умови допуску до ринку та рівень регуляторної прозорості. Не менш важливими є соціокультурні зміни, які зумовлюють специфіку попиту, та інфраструктурні можливості, що забезпечують технологічну підтримку і логістичне охоплення. Врахування цих факторів є передумовою для формування ефективної зовнішньоекономічної політики у сфері послуг та для посилення позицій країн у глобальних сервісних ланцюгах.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ В ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

2.1. Особливості міжнародної торгівлі послугами

Протягом останнього десятиліття міжнародна торгівля послугами демонструвала стійке зростання, незважаючи на глобальні виклики, такі як пандемія COVID-19 та геополітичні напруження. Цей період характеризується значним збільшенням обсягів експорту та імпорту послуг, що свідчить про зростаючу роль послуг у світовій економіці, рис. 2.1 [22]. Особливо помітне зростання спостерігалось в сферах цифрових послуг, фінансових та інших бізнес-послуг, що стало можливим завдяки технологічному прогресу та цифровізації [23; 24].

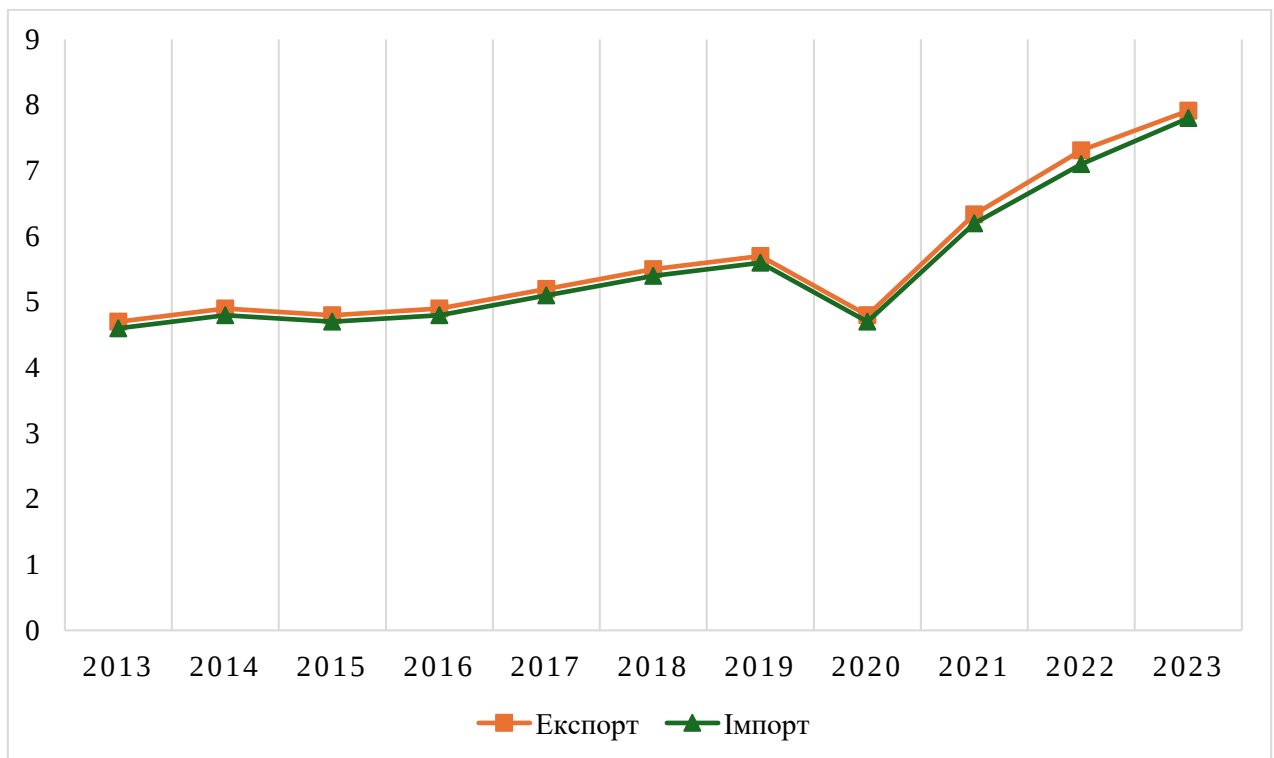

Рис. 2.1. Обсяги світової торгівлі послугами (експорт та імпорт) у 2013–2023 роках (млрд дол. США) [22]

Аналіз наведених статистичних даних свідчить про суттєве зростання обсягів світової торгівлі послугами впродовж 2013–2023 рр. – з приблизно 4,700 млрд дол. США у 2013 р. до 7,913 млрд дол. США у 2023 р. Середньорічний темп приросту за цей період оцінюється на рівні близько 5% [23], що засвідчує поступове посилення ролі сектора послуг у структурі глобальної торгівлі. Водночас у 2020 р. було зафіксовано значний спад, зумовлений глобальними карантинними обмеженнями у зв'язку з пандемією COVID-19 [25]. Попри це, вже у 2021 р. торгівля послугами продемонструвала ознаки активного відновлення, а у 2023 р. досягла історично максимальних значень [26].

Позитивна динаміка світового експорту та імпорту послуг пояснюється низкою ключових чинників. По-перше, стрімка цифровізація сприяла активному зростанню обсягів міжнародної торгівлі ІТ-послугами, фінансовими, консалтинговими та іншими бізнес-сервісами [24]. По-друге, зростаюча глобалізація економічних процесів створила умови для підвищення попиту на послуги, що супроводжують зовнішньоекономічну діяльність [28]. По-третє, в умовах постпандемічного відновлення суттєво активізувалася торгівля дистанційно наданими послугами, зокрема в цифровому форматі, що забезпечило швидке відновлення глобальних сервісних ланцюгів [29].

Упродовж досліджуваного періоду міжнародна торгівля послугами продемонструвала високу адаптивність до глобальних викликів та зберегла стійку позитивну динаміку, що підкреслює її стратегічне значення у формуванні сучасної архітектури світової економіки [30].

Аналіз динаміки частки послуг у загальній структурі світової торгівлі дозволяє оцінити зміщення глобального економічного фокусу від товарного обміну до сервісної економіки. У період 2013–2023 рр. торгівля послугами демонструвала не лише стійке зростання в абсолютних значеннях, але й поступове посилення своєї ролі в загальному торговельному обороті. Незважаючи на коливання, спричинені глобальними економічними шоками, зокрема пандемією COVID-19, частка послуг у структурі міжнародної торгівлі

зросла з 20,0% у 2013 р. до 24,8% у 2023 р. Така тенденція відображає підвищення значущості інтелектуальних галузей, цифрових сервісів, а також зростання попиту на професійні, фінансові, освітні та ІТ-послуги в умовах цифрової трансформації світової економіки, рис. 2.2.

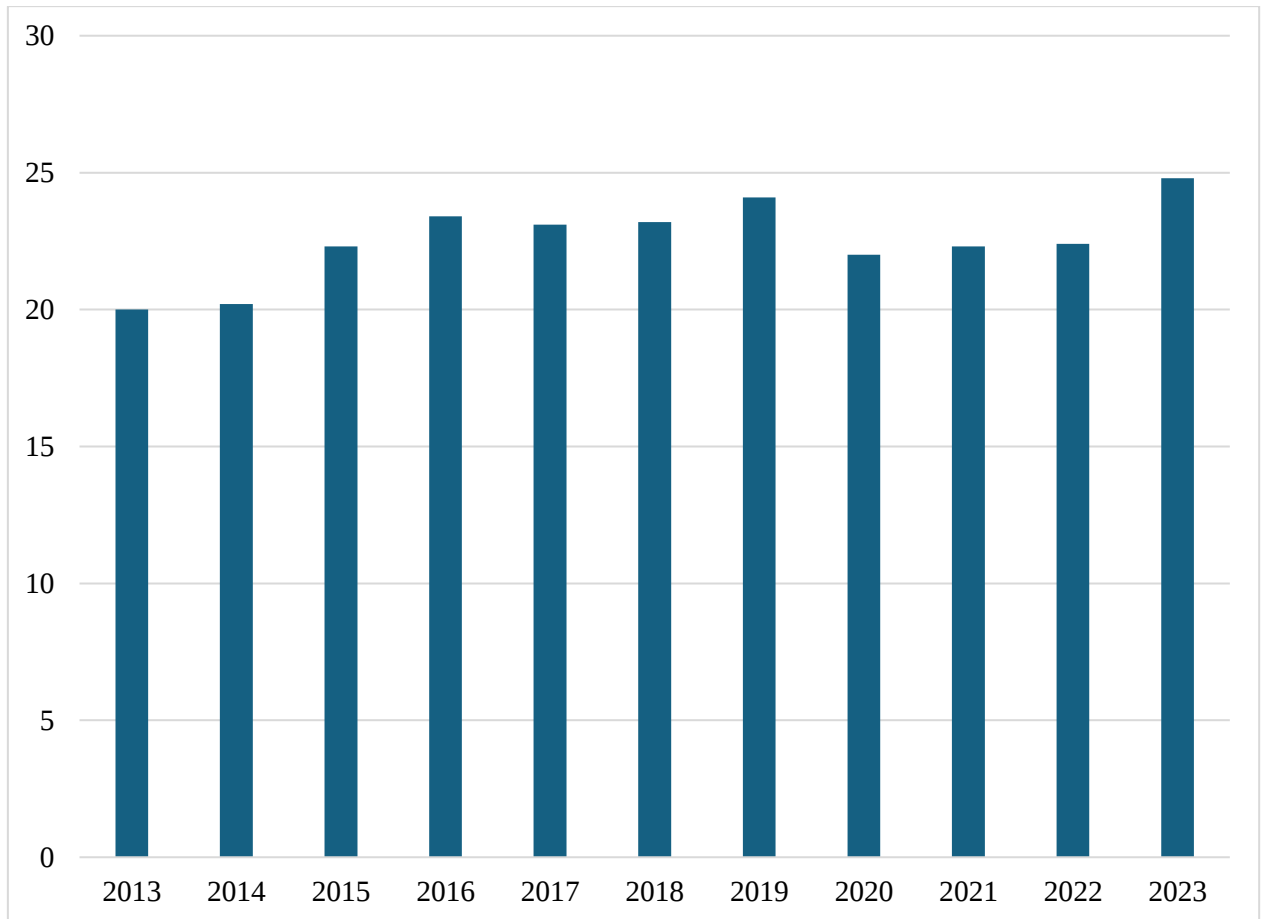

Рис. 2.2. Динаміка частки послуг у загальній торгівлі у 2013–2023 рр. [25]

У період з 2013 по 2023 рр. частка торгівлі послугами в загальній структурі світової торгівлі демонструвала поступове зростання, що відображає трансформацію глобальної економіки в бік сервісної моделі. Згідно з даними Світової організації торгівлі (WTO), у 2013 р частка послуг у світовій торгівлі становила приблизно 21,5%, тоді як у 2023 р. вона зросла до 24,7% [26].

Це зростання частки послуг у світовій торгівлі пояснюється кількома факторами. По-перше, розвиток цифрових технологій та інтернет-інфраструктури сприяв зростанню експорту ІТ-послуг, фінансових та інших

бізнес-послуг. По-друге, глобалізація та інтеграція світових економік збільшили попит на послуги, пов'язані з міжнародною торгівлею [27]. По-третє, після спаду у 2020 р., пов'язаного з пандемією COVID-19, спостерігалось швидке відновлення торгівлі послугами, особливо в сферах, які можуть надаватися дистанційно.

Дані свідчать про стійке зростання ролі послуг у світовій торгівлі протягом останнього десятиліття, що підкреслює їхню важливість у сучасній глобальній економіці.

Дослідження динаміки частки послуг у світовому ВВП за 2013–2023 рр. дозволяє оцінити структурні зміни в глобальній економіці. У міру переходу до постіндустріального розвитку більшість країн демонструють стабільне зростання ролі сервісного сектору, що зумовлено інтенсивним розвитком цифрових технологій, трансформацією споживчих моделей та переорієнтацією економічної діяльності на інтелектуальні послуги [28]. Аналіз цієї динаміки є важливим для виявлення довгострокових трендів у сфері міжнародної спеціалізації та розуміння рушійних сил економічного зростання у XXI столітті.

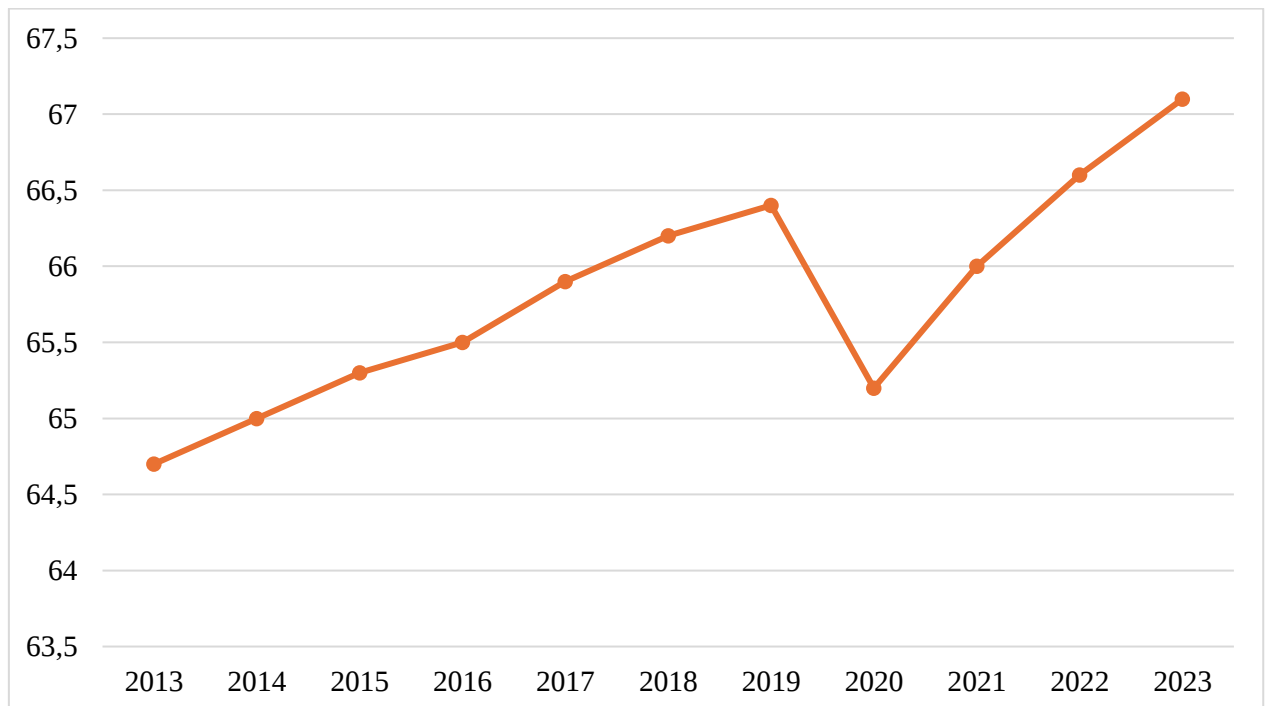

Рис. 2.3. Динаміка частки послуг у світовому ВВП, 2013–2023 рр., % [29]

Як видно з рисунка 2.3, частка послуг у світовому ВВП зросла з 64,7% у 2013 р. до 67,1% у 2023 р. [30]. Цей поступовий приріст свідчить про сталу тенденцію посилення сервісної складової глобальної економіки. Незважаючи на незначне зниження у 2020 р. до 65,2% – що зумовлено шоковим впливом пандемії COVID-19 на сферу туризму, транспорту та офлайн-послуг – сектор послуг продемонстрував стійкість та адаптивність, швидко відновившись у 2021–2023 рр. [31]. Зростання частки послуг у світовому ВВП є маркером переходу до нової моделі економіки, в якій домінують нематеріальні активи, інновації та цифрові рішення. Це відкриває нові можливості для країн, що прагнуть інтегруватися в глобальні ланцюги доданої вартості через розвиток сервісних галузей.

Аналіз структури ВВП за видами економічної діяльності дозволяє визначити рівень постіндустріалізації національної економіки та ступінь її залученості до глобального ринку послуг. Частка послуг у ВВП виступає важливим індикатором розвитку економіки знань, ефективності використання людського капіталу та потенціалу експорту нематеріальних активів, рис. 2.4.

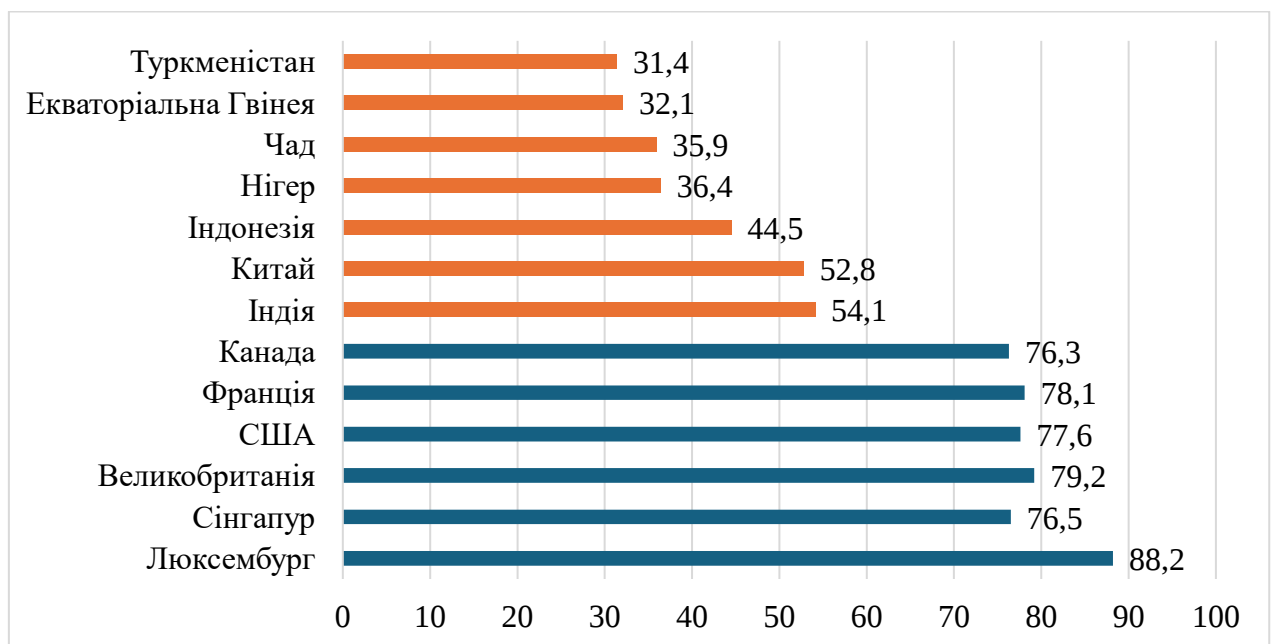

Рис. 2.4. Частка сектору послуг у ВВП окремих країн у 2023 р., % [32]

Як засвідчують дані, найбільшу частку послуг у структурі ВВП демонструють розвинені країни, зокрема Люксембург, Велика Британія та США, що підтверджує їхню орієнтацію на високотехнологічні, фінансові та бізнес-послуги [33]. Натомість у країнах із сировинною або аграрною економікою спостерігається значно нижчий рівень розвитку сервісного сектора, що свідчить про обмежений потенціал у сфері торгівлі послугами та потребу у структурних перетвореннях для підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку.

У контексті зростаючої ролі сфери послуг у глобальній економіці важливим аналітичним завданням є виявлення ключових учасників міжнародної торгівлі послугами, як з точки зору експорту, так і імпорту. Оцінка позицій провідних країн за обсягами зовнішньої торгівлі послугами дозволяє виявити домінуючі економіки, що формують основні потоки сервісного обміну, а також простежити динаміку змін у структурі глобального лідерства за останнє десятиліття, рис. 2.5 та рис. 2.6.

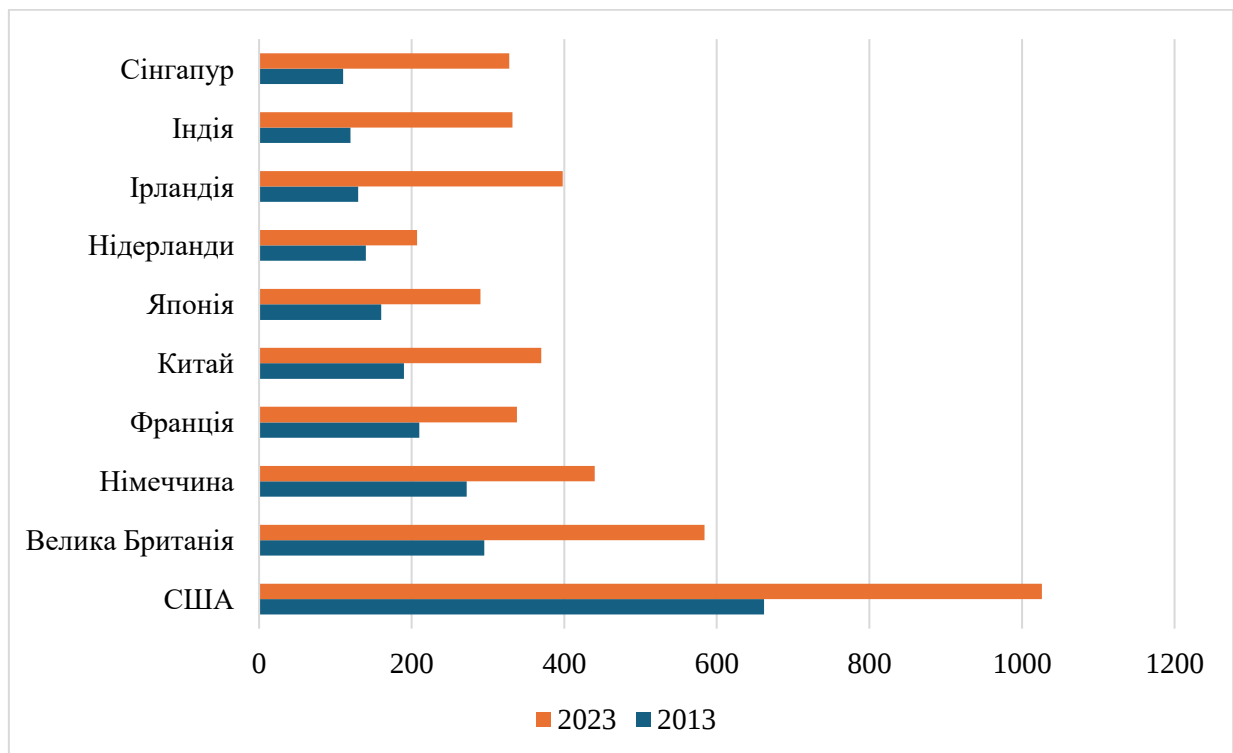

Рис. 2.5. Провідні експортери послуг у 2013 та 2023 рр. [34]

Аналіз структури провідних експортерів послуг за 2013 та 2023 рр. засвідчує як збереження домінантних позицій окремих економік, так і зміни у глобальному розподілі сервісних потоків. США стабільно утримують лідерство з суттєвим відривом від інших країн, що свідчить про надзвичайно розвинену інфраструктуру надання високотехнологічних, фінансових та креативних послуг [35]. Велика Британія, Німеччина та Франція демонструють сталу високу частку в світовому експорті послуг завдяки диверсифікованій спеціалізації – від освітніх і консалтингових послуг до інжинірингу та логістики. Водночас зростання Китаю, Індії та Ірландії в рейтингу експортерів вказує на трансформацію глобального сервісного ландшафту та посилення ролі економік, орієнтованих на ІТ, офшоринг і цифрові сервіси. Така динаміка засвідчує зростання конкуренції у сфері торгівлі послугами та актуалізує потребу країн у розробці національних стратегій розвитку сервісного експорту.

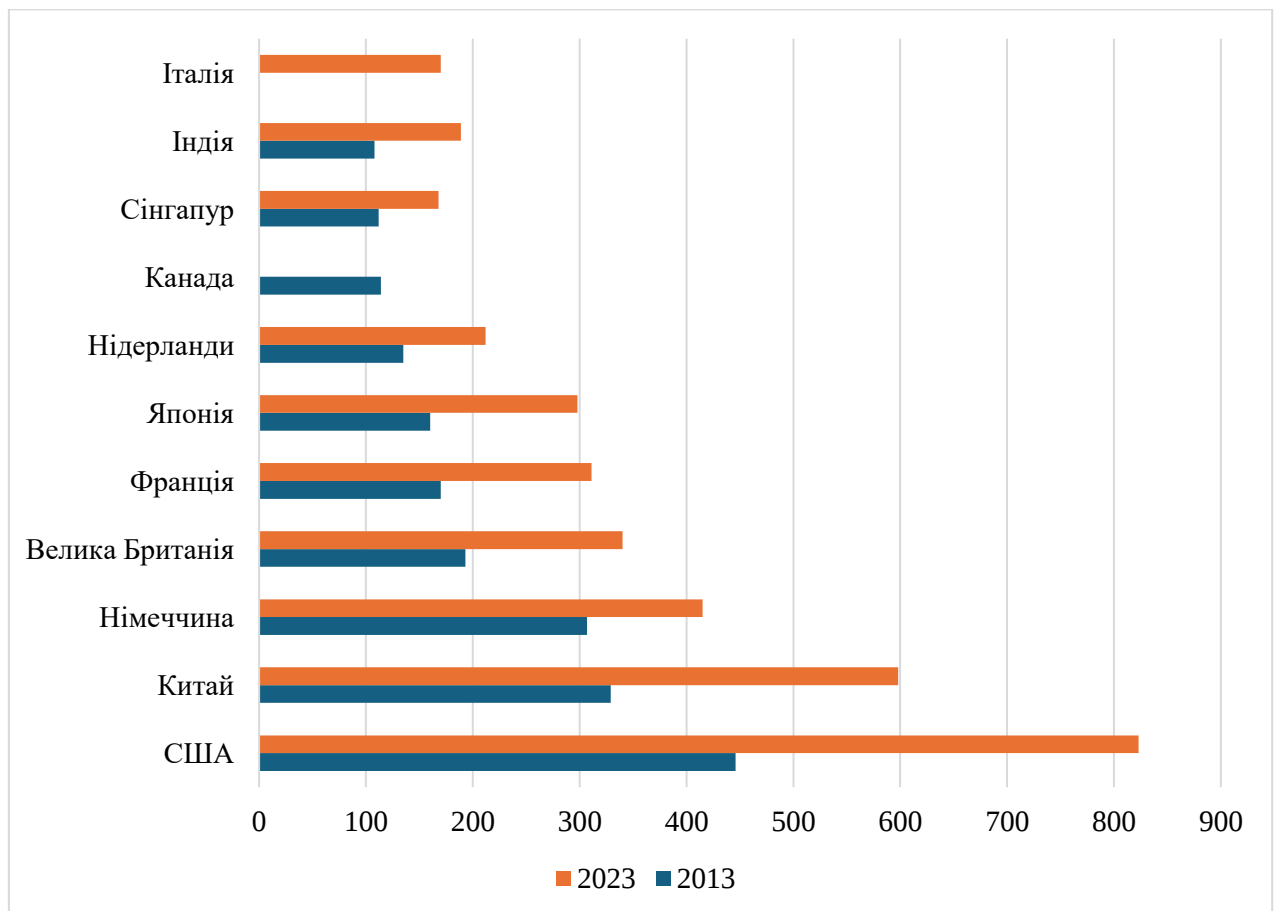

Рис. 2.6. Провідні імпортери послуг у 2013 та 2023 рр. [36]

Аналіз динаміки провідних імпортерів послуг у 2013–2023 рр. засвідчує істотне зростання масштабів участі окремих країн у глобальному сервісному обміні. Найбільшими імпортерами залишаються високорозвинені економіки, зокрема США, Німеччина, Велика Британія, Франція та Японія, що обумовлено як високим рівнем внутрішнього попиту на інтелектуальні, фінансові, медичні, освітні та консалтингові послуги, так і активною міжнародною інтеграцією в межах транскордонної кооперації.

Суттєве зростання обсягів імпорту послуг спостерігається в економіках, що розвиваються, передусім у Китаї та Індії. У випадку Китаю імпорт зріс майже вдвічі, що вказує на структурну трансформацію внутрішнього попиту та посилення ролі сервісного сектору в економіці. Подібна тенденція в Індії свідчить про поступову переорієнтацію з виключно експортно-орієнтованої моделі на збалансоване двостороннє сервісне партнерство.

Регіональний розподіл міжнародної торгівлі послугами за останнє десятиліття демонструє виразні структурні зрушення, обумовлені як загальносвітовими тенденціями, так і специфічними особливостями економічного розвитку окремих регіонів. У цьому підрозділі проаналізовано динаміку експорту та імпорту послуг за основними регіональними блоками: Європейським Союзом, Північною Америкою, Азією та Океанією, Латинською Америкою та Карибським басейном, а також Африкою.

У 2023 р. загальний обсяг світового експорту послуг сягнув 7,9 трлн дол. США. Європа залишається провідним експортером, утримуючи ключові позиції у сферах фінансових, страхових, телекомунікаційних і комп'ютерних послуг. Північна Америка демонструє стабільно високі обсяги експорту, зосереджені переважно в галузях інтелектуальної власності та цифрових технологій. Азія та Океанія продемонстрували одне з найвищих зростань, особливо у телекомунікаціях, ІТ та освітніх послугах, що вказує на глибоку інтеграцію у глобальну цифрову економіку. Латинська Америка та Карибський басейн відзначилися найвищими темпами приросту – 12% рік до року, поступово зміцнюючи свої позиції на глобальному ринку. Африка, хоча

і зберігає відносно незначну частку в глобальному експорті, продемонструвала приріст на рівні 9%, що засвідчує позитивну динаміку.

Щодо імпорту послуг, у 2023 р. темпи його зростання перевищили темпи зростання експорту, особливо в Азії та Європі (понад 10% щорічного приросту), що свідчить про активне зростання внутрішнього попиту. Азія забезпечила найшвидше зростання імпорту, що пояснюється як інституційними реформами, так і активним розвитком внутрішнього ринку цифрових та професійних послуг. Європа зберегла високі темпи зростання імпорту, зумовлені інтеграційними процесами, трансформацією ринку праці та високою купівельною спроможністю. Африка, навпаки, зафіксувала незначне зростання імпорту – лише на 1%, що може вказувати на наявні структурні обмеження для розширення споживання послуг [37].

Проведений аналіз свідчить про зростаюче значення регіонального фактору у формуванні глобального ринку послуг та про потребу врахування специфіки кожного регіону при формуванні національних та міжрегіональних стратегій економічного розвитку.

Аналіз структури міжнародного ринку послуг за видами є ключовим для виявлення довгострокових трендів у глобальній економіці, визначення найбільш динамічних секторів та розуміння змін у світовому попиті на конкретні види сервісів. Порівняння даних за 2013 і 2023 роки дозволяє оцінити, як технологічні зрушення, цифровізація, глобальні виклики (зокрема пандемія COVID-19) та зміна споживчих моделей вплинули на структуру міжнародної торгівлі послугами, рис. 2.7.

Упродовж останнього десятиліття структура світового експорту послуг зазнала помітної трансформації. У 2013 р. основну частку у глобальному експорті послуг займали інші ділові послуги (25,5%), подорожі (22,3%) та транспортні послуги (20,2%). Разом ці три категорії формували майже 70% загального обсягу експорту, що свідчило про домінування традиційних видів сервісів у міжнародному обміні.

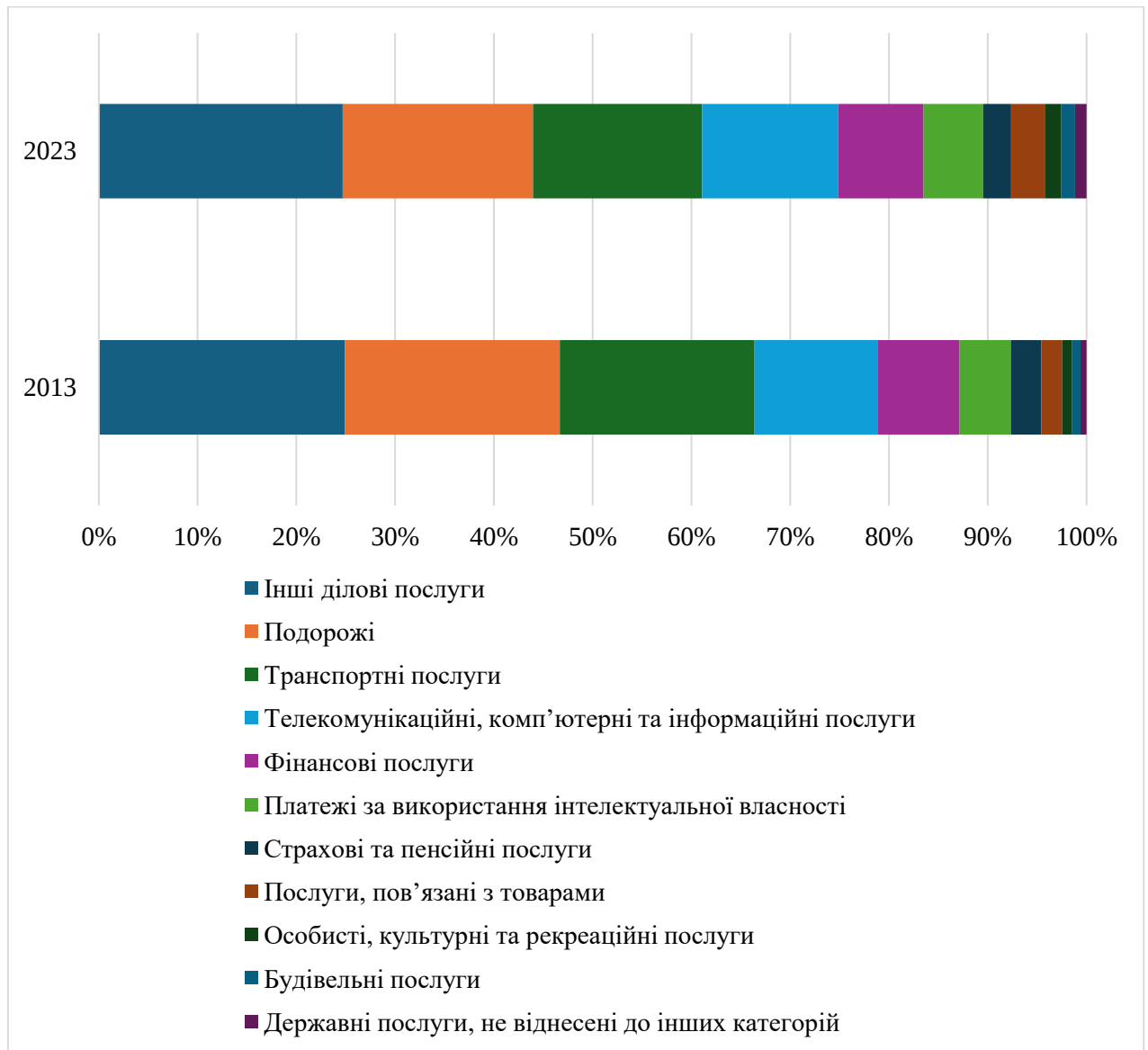

Рис. 2.7. Структура світового експорту послуг у 2013 та 2023 рр. [38]

До 2023 р. ситуація суттєво змінилася. Подорожі та транспортні послуги, які є чутливими до фізичних обмежень і геополітичної нестабільності, знизили свої частки до 18,4% і 15,9% відповідно. Це пов'язано, зокрема, з пандемією, зростанням енергоносіїв, новими регіональними конфліктами, а також із посиленням значення дистанційних форматів обслуговування.

Натомість інформаційно-комунікаційні технології, фінансові послуги та платежі за інтелектуальну власність демонструють зростання. Зокрема, телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги збільшили свою частку з 12,8% у 2013 р. до понад 15% у 2023-му, відображаючи глобальну

цифрову трансформацію. Фінансові послуги також зросли з 8,5% до 10%, що свідчить про посилення ролі фінансової інфраструктури в умовах міжнародної нестабільності.

Особливо важливим є зростання платежів за використання інтелектуальної власності – з 5,3% до майже 7%, що свідчить про ускладнення структури послуг та перехід до економіки, що базується на знаннях і технологіях.

За досліджуваний період відбувся зсув акцентів з традиційних сервісів до цифрових, інноваційних і знання-інтенсивних послуг, що вказує на зміну парадигми у міжнародній торгівлі – від фізичного переміщення до нематеріального обміну знаннями, даними та технологіями [39].

Аналіз структури світового імпорту послуг дозволяє виявити домінантні напрями споживання послуг у глобальному масштабі, оцінити зміни в попиті на ті чи інші категорії сервісів, а також зрозуміти, як трансформується міжнародна економічна взаємодія під впливом цифровізації, мобільності населення, глобальних криз та технологічного прогресу. Вивчення динаміки імпорту послуг за останнє десятиріччя є важливим для виявлення змін у пріоритетах країн та регіонів щодо споживання окремих типів послуг і дозволяє оцінити структурну перебудову світового ринку, рис. 2.8.

Порівняльний аналіз структури світового імпорту послуг у 2013 та 2023 рр. свідчить про суттєві зрушення в уподобаннях країн-імпортерів. Насамперед спостерігається зниження частки традиційних категорій – транспортних послуг (з 21,0% до 16,5%) та подорожей (з 23,5% до 19,0%), що пояснюється впливом пандемії COVID-19, а також зростанням ролі цифрових альтернатив і гібридних форматів споживання.

Натомість частка інших ділових послуг зросла з 24,8% до 26,2%, що відображає підвищений попит на професійні, технічні та консалтингові сервіси у контексті глобалізації бізнесу та розширення ланцюгів створення доданої вартості. Ще більш виразне зростання демонструють телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги – з 11,5% у 2013 р.

до 14,6% у 2023 р., що є прямим наслідком цифрової трансформації, дистанційної роботи та розширення ринку SaaS.

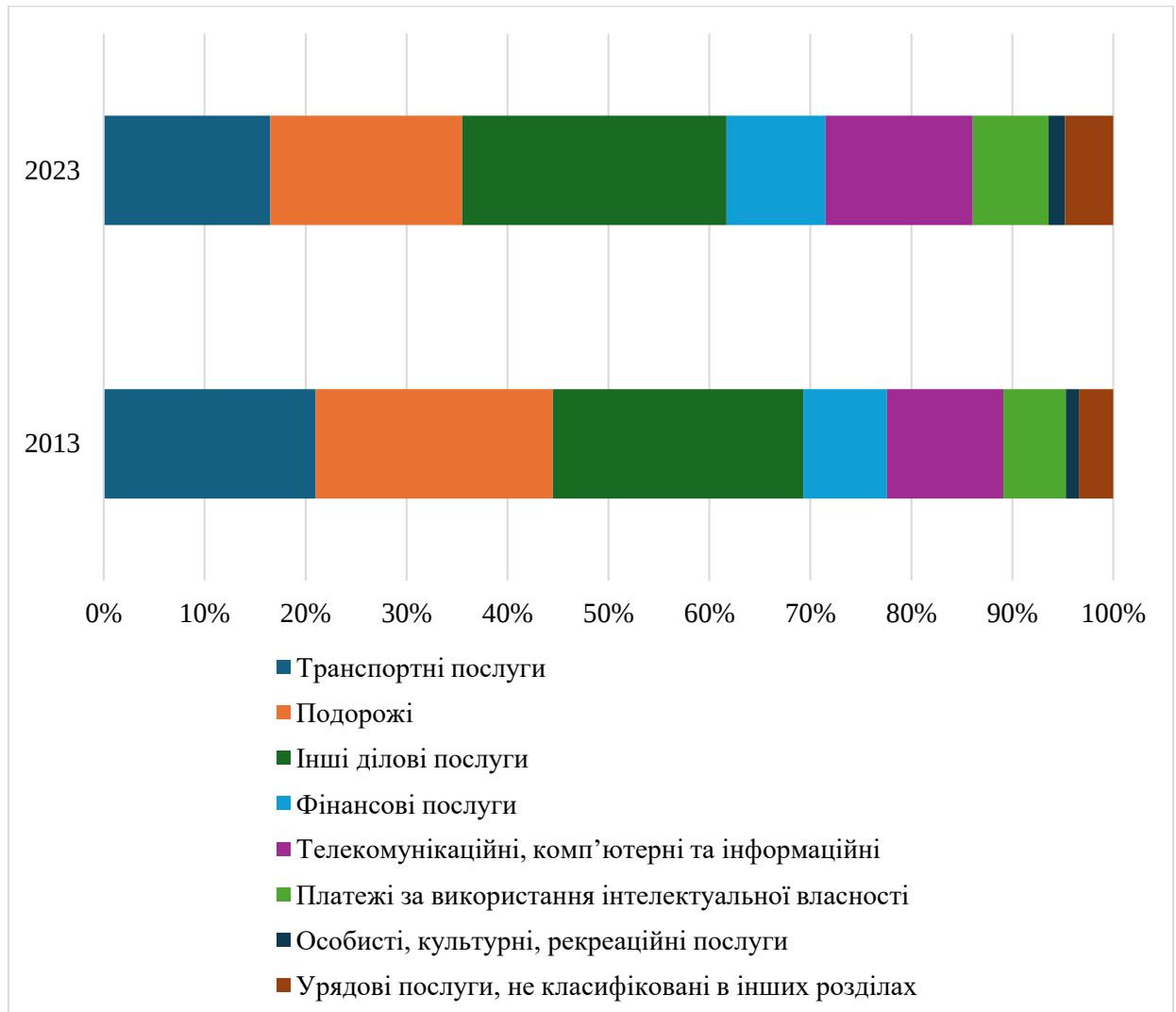

Рис. 2.8. Структура світового імпорту послуг у 2013 та 2023 рр. [40]

Також варто відзначити поступове зростання частки фінансових послуг (з 8,3% до 9,8%) та платежів за використання інтелектуальної власності (з 6,2% до 7,5%), що свідчить про посилення ролі капіталомістких та інтелектуальних елементів у глобальній торгівлі [41].

Структура імпорту послуг поступово зміщується у бік високотехнологічних, інтелектуальних і цифрових сегментів, що підтверджує загальносвітовий тренд на сервісно-орієнтовану та інноваційно-інтегровану економіку.

Узагальнюючи дані щодо структури як експорту, так і імпорту, можна виокремити найбільш популярні види послуг у міжнародній торгівлі. До таких належать: інші ділові послуги (включаючи професійні, технічні, інжинірингові та консалтингові сервіси), транспортні послуги, подорожі (туризм), телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги (ICT), фінансові послуги та платежі за використання інтелектуальної власності. Саме ці категорії формують ядро сучасної глобальної торгівлі послугами та потребують окремого, детального аналізу з урахуванням динаміки, географії та факторів зростання [42; 43].

2.2. Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами

Аналіз структури міжнародної торгівлі послугами за видами є важливим етапом дослідження сучасних тенденцій глобальної економіки. Він дозволяє виявити провідні напрями сервісного обміну, оцінити динаміку їхнього розвитку у часовому розрізі та визначити ключові країни – лідери у відповідних сегментах. Такий аналіз також є необхідним для виявлення точок зростання, зміни моделей споживання і постачання, а також оцінки конкурентоспроможності національних економік на світовому ринку послуг.

Серед усього спектра послуг особливу роль відіграють так звані інші ділові послуги, до яких відносять професійні, технічні, інжинірингові та консалтингові сервіси. Ці послуги мають високий рівень доданої вартості та знанняємності, активно інтегруються у глобальні ланцюги створення вартості та є важливим чинником конкурентоспроможності країн в умовах постіндустріального розвитку. Вони забезпечують не лише економічний ефект, а й сприяють трансферу технологій, ноу-хау та інституційних практик. На рис. 2.9 та 2.10 наведено динаміку експорту та імпорту інших ділових послуг за 2013-2023 рр. на провідні експортери/імпортери в 2023 р.

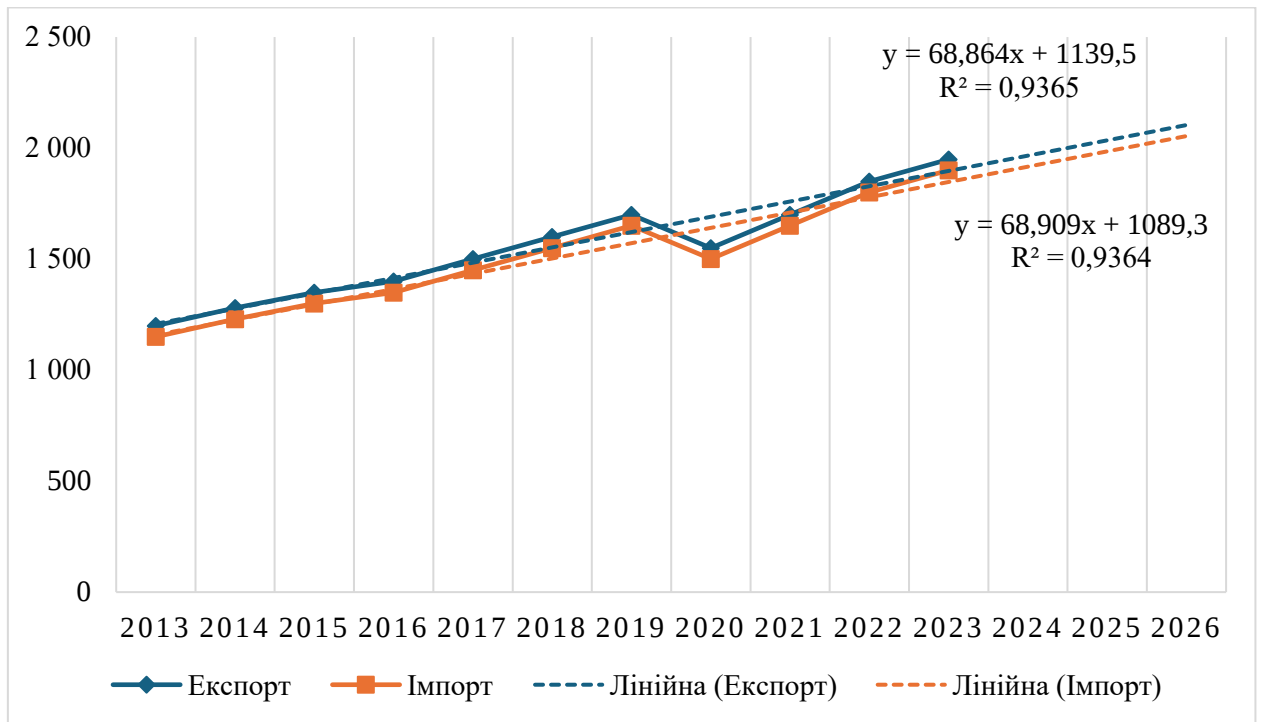

Рис. 2.9. Динаміка експорту та імпорту інших ділових послуг у 2013-2023 рр.
[44-47]

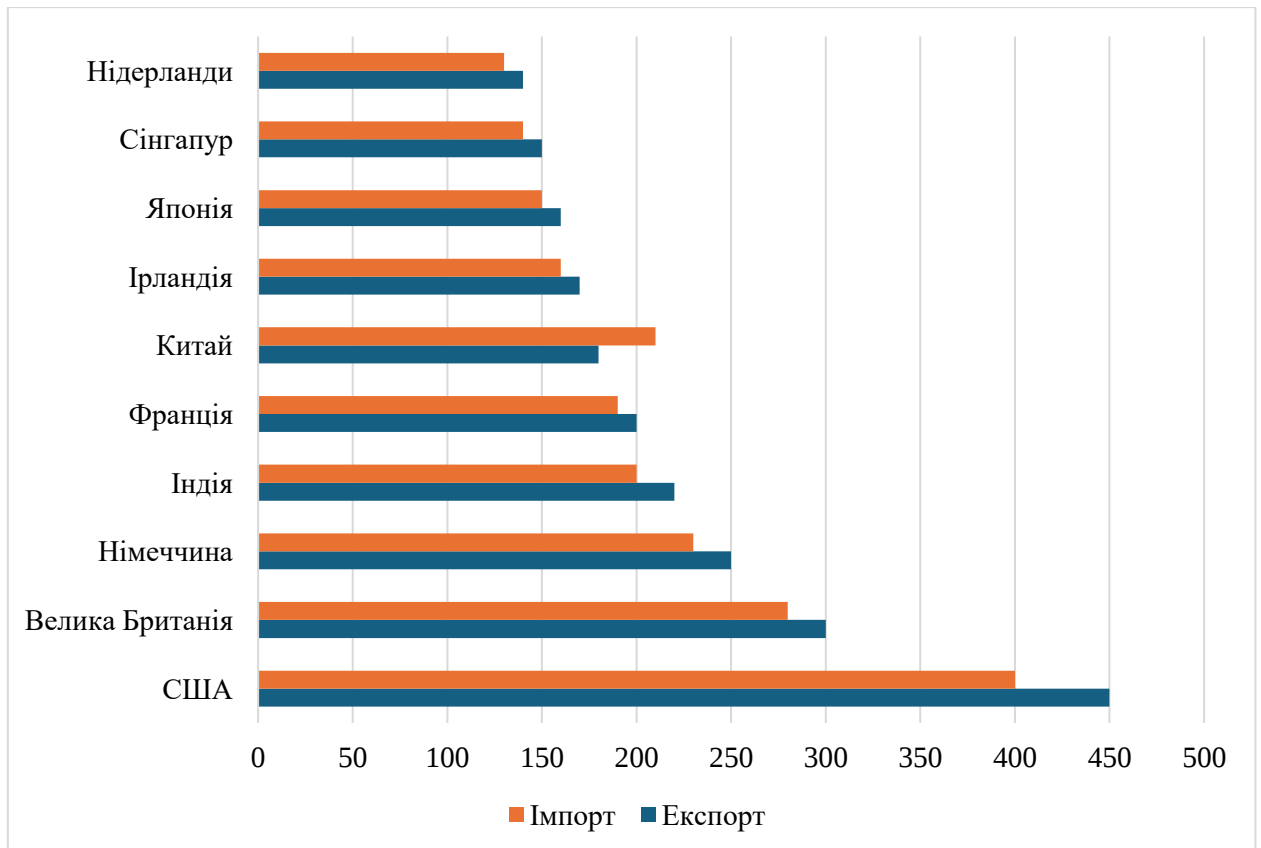

Рис. 2.10. Провідні країни-експортери та імпортери інших ділових послуг у 2023 р. [44-47]

Проаналізовано динаміку експорту та імпорту інших ділових послуг у світі за останнє десятиліття. За цей період обсяги торгівлі у цій категорії зросли більш ніж на 60%, що свідчить про її виняткову стабільність та зростаючу роль у світовій економіці. Особливо варто підкреслити здатність цього сегмента швидко адаптуватися до глобальних викликів – незважаючи на незначне зниження у 2020 р., уже з 2021 р. спостерігається впевнене відновлення обсягів як експорту, так і імпорту. Таким чином, простежується чітка тенденція до стійкого зростання торгівлі діловими послугами, що підкреслює їх системоутворюючий характер у новій економічній реальності.

Проведений аналіз географічного розподілу торгівлі іншими діловими послугами у 2023 р. дозволив визначити основні центри глобального обміну у цьому сегменті. США, Велика Британія, Німеччина та Індія залишаються беззаперечними лідерами з експорту ділових послуг, що свідчить про високий рівень їх інституційної та інноваційної спроможності. Водночас зростання імпорту в таких країнах, як Китай, Франція та Японія, вказує на інтенсивне формування внутрішнього попиту на знанняємні сервіси та перехід до сервісоцентричної моделі економічного розвитку. Таким чином, гео економічна карта світового ринку інших ділових послуг формується навколо технологічно розвинених і знання-орієнтованих держав.

Транспортні послуги посідають ключове місце в міжнародній торгівлі, оскільки забезпечують фізичне переміщення товарів і людей між країнами, а також формують логістичну основу для функціонування глобальної економіки. Їхній аналіз дозволяє оцінити рівень інтеграції держав у міжнародні торговельні ланцюги, ефективність логістичної інфраструктури та чутливість ринку до зовнішніх шоків, таких як пандемії чи збройні конфлікти.

У XXI столітті транспортні послуги залишаються невід’ємним компонентом зовнішньоекономічної діяльності. Вони охоплюють морські, повітряні, залізничні, автомобільні перевезення, а також допоміжні логістичні операції. Ефективність транспортної системи прямо впливає на конкурентоспроможність експортерів та імпортерів, час доставки,

собівартість продукції та стабільність міжнародної торгівлі загалом. Крім того, транспортні послуги виступають одними з найчутливіших до глобальних криз, що робить їхній аналіз особливо актуальним у контексті 2013–2023 рр., рис. 2.11 та 2.12.

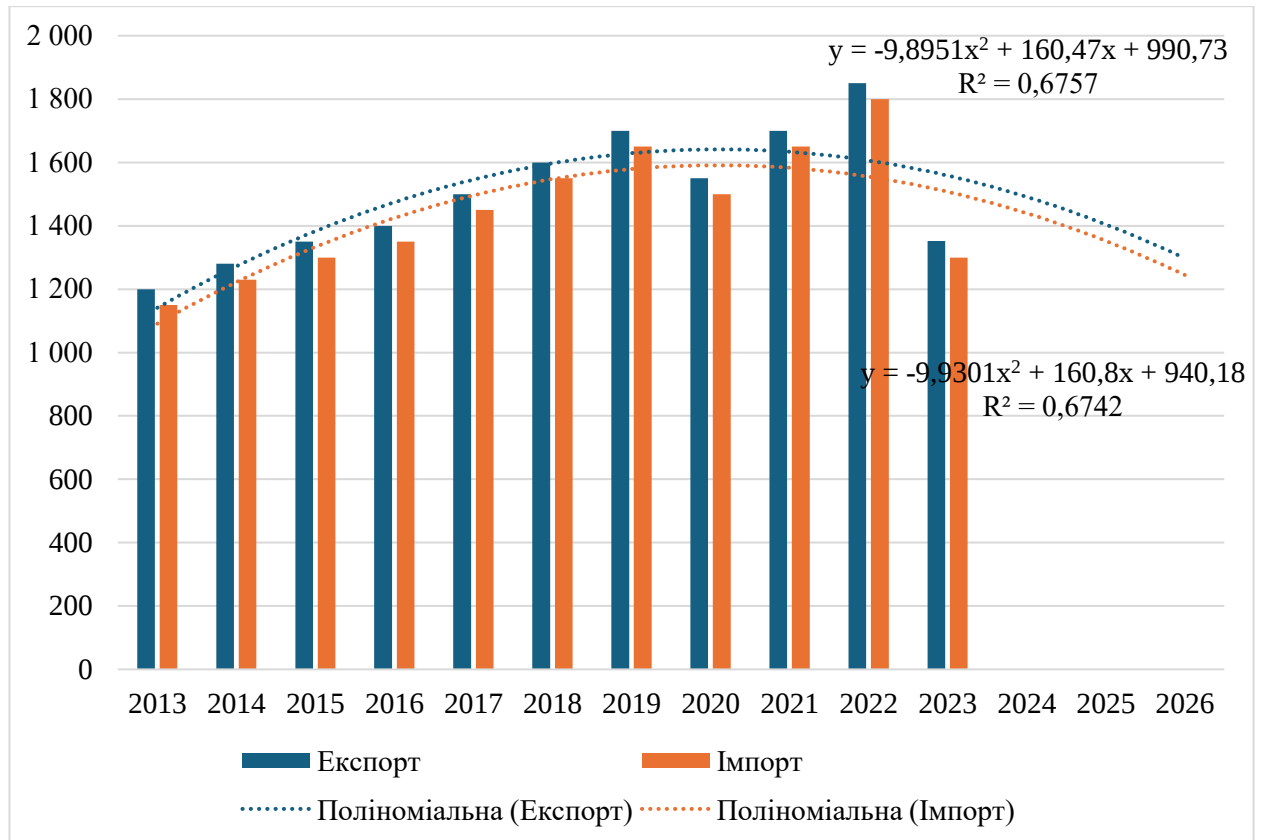

Рис. 2.11. Динаміка експорту та імпорту транспортних послуг у 2013–2023 рр. [44-47]

Впродовж 2013–2019 рр. обсяги зростали помірними темпами, що відображало стабільне розширення глобальної торгівлі. Однак у 2020 р. зафіксовано різке падіння – особливо в авіаційному та пасажирському сегментах – через жорсткі карантинні обмеження. У 2021–2023 рр. відбувалося поступове відновлення, але темпи були нерівномірними: морські вантажні перевезення адаптувалися швидше, тоді як повітряні залишалися нестабільними. Загальна тенденція демонструє волатильність транспортного сектору, залежність від глобальних подій та потребу у його цифровій модернізації.

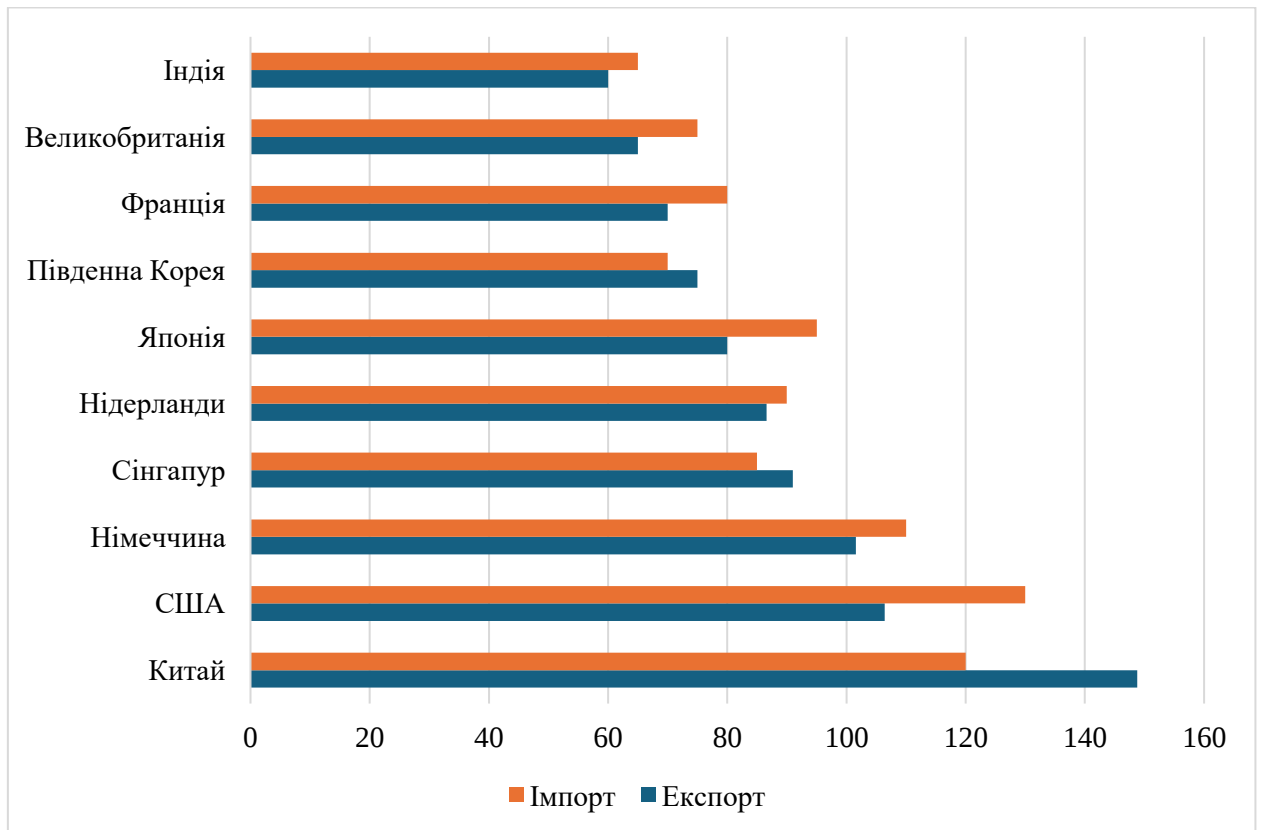

Рис. 2.12. Провідні країни-експортери та імпортери транспортних послуг у 2023 р. [44-47]

Географічний розподіл торгівлі транспортними послугами демонструє концентрацію ключових гравців у країнах з потужною логістичною інфраструктурою та виходом до морських шляхів. До провідних експортерів належать Китай, Сінгапур, Німеччина, Нідерланди та США – країни з великими портами, національними перевізниками та високим обсягом транзитних потоків. Імпорт транспортних послуг, своєю чергою, переважає у внутрішньоорієнтованих економіках із високим рівнем споживання товарів, зокрема в США, Японії, Франції та Великій Британії. Це свідчить про зростаючу глобальну взаємозалежність у сфері логістики та необхідність підтримання ефективних і диверсифікованих транспортних ланцюгів.

Аналіз категорії «Подорожі (туризм)» у міжнародній торгівлі послугами є важливим з огляду на її значний вплив на зайнятість, валютні надходження та міжкультурні зв'язки. Ця категорія охоплює витрати, які здійснюють резиденти однієї країни під час тимчасових поїздок в інші країни, включаючи

витрати на проживання, харчування, транспорт, розваги тощо. Упродовж останнього десятиліття дана сфера зазнала суттєвих трансформацій, зумовлених як економічними, так і надзвичайними зовнішніми чинниками, зокрема пандемією COVID-19. Аналіз динаміки експорту й імпорту послуг у сфері подорожей дозволяє глибше зрозуміти чутливість цієї категорії до глобальних змін, а також її потенціал до відновлення, рис. 2.13 та рис. 2.14.

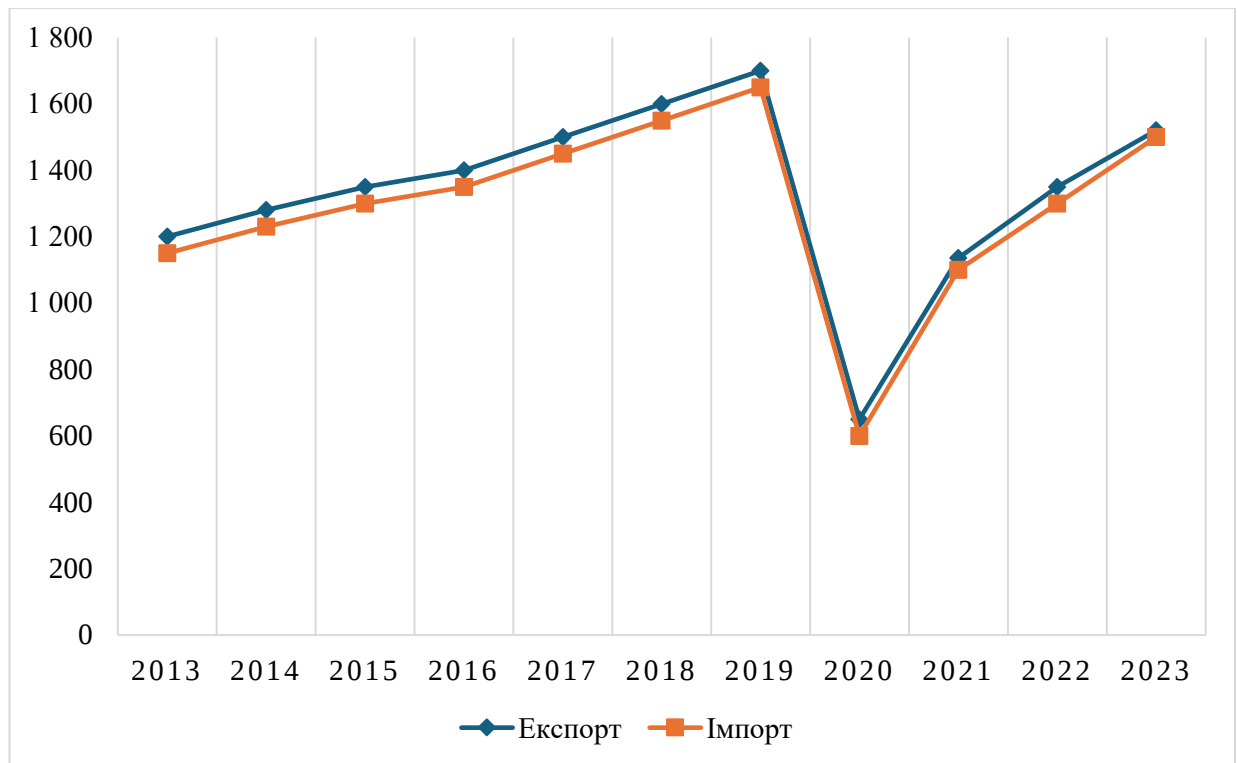

Рис. 2.13. Динаміка світового експорту та імпорту послуг у сфері подорожей, 2013–2023 рр. (млрд дол. США) [44-47]

Як свідчать дані, обсяги експорту та імпорту послуг, пов'язаних із подорожами, зростали стабільно до 2019 р., досягнувши відповідно 1,7 та 1,65 трлн дол. США. У 2020 р., під впливом пандемічних обмежень, галузь зазнала різкого падіння – на понад 60%, що стало безпрецедентним ударом по світовому туристичному сектору. Попри це, починаючи з 2021 р., спостерігається поступове відновлення міжнародного туризму, що дозволило експортним обсягам у 2023 р. перевищити позначку 1,5 трлн дол. США. Це свідчить про високу еластичність попиту на туристичні послуги та здатність ринку до саморегенерації в умовах стабілізації глобального середовища.

Таким чином, тенденція вказує на повільне, але стає відновлення позицій подорожей у структурі світової торгівлі послугами.

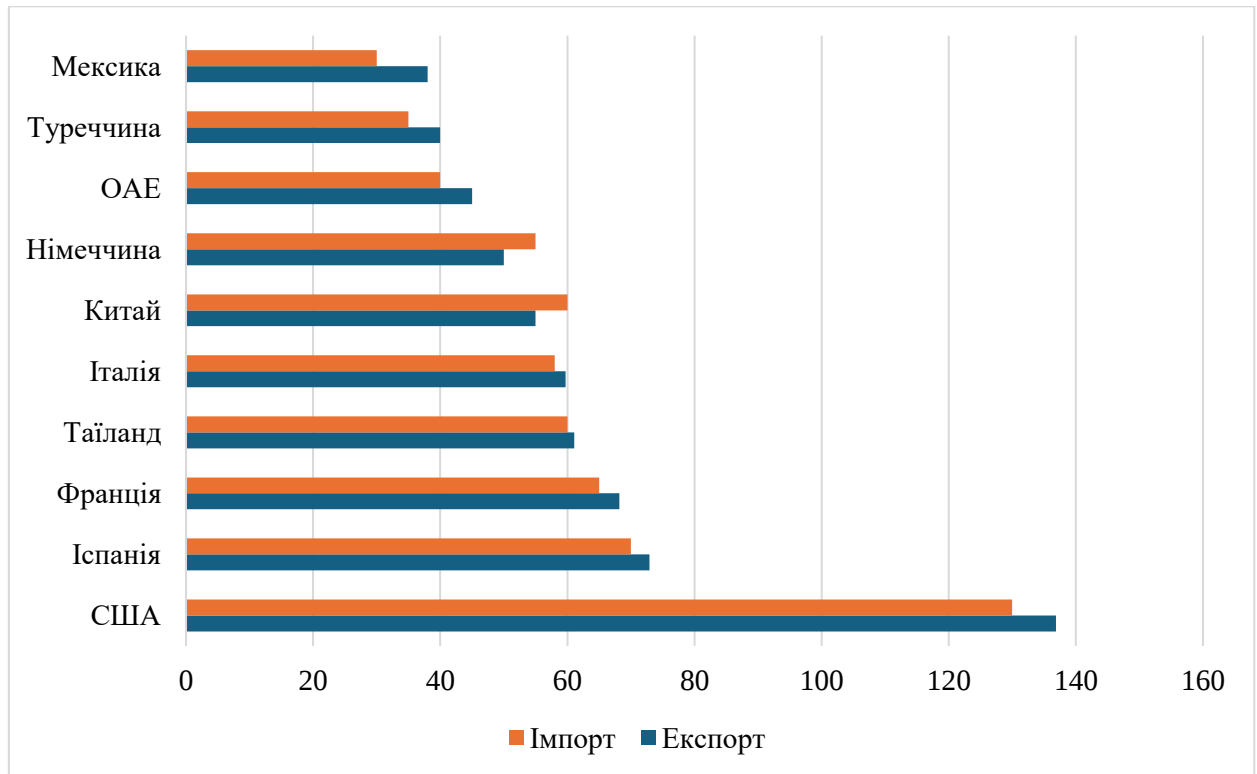

Рис. 2.14. Провідні країни за експортом та імпортом послуг у сфері подорожей у 2023 р. (млрд дол. США) [44-47]

Лідерство у сфері експорту послуг, пов'язаних із подорожами, традиційно зберігають країни з розвиненою туристичною інфраструктурою та багатим культурним і природним потенціалом. США, Іспанія, Франція, Італія та Таїланд демонструють високі обсяги експорту, що свідчить як про потужну пропозицію туристичних продуктів, так і про ефективну промоцію на глобальному рівні. Водночас імпорт послуг у сфері подорожей у таких країнах, як Німеччина, Китай, Японія та Велика Британія, відображає високий попит населення на міжнародні подорожі, що часто пов'язано з рівнем добробуту, відкритістю кордонів та економічною активністю громадян. Співставлення обсягів експорту та імпорту вказує на певний баланс або дисбаланс у туристичних потоках і формує базу для подальшого аналізу туристичної політики та конкурентоспроможності національних ринків.

Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги (ІСТ) є однією з найбільш динамічних та стратегічно важливих категорій у структурі міжнародної торгівлі послугами. Завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій, розширенню доступу до інтернету та зростанню попиту на віддалену комунікацію, роль ІСТ-послуг суттєво зросла упродовж останнього десятиліття. Вони є основою цифрової економіки, підтримують функціонування глобальних бізнес-моделей, забезпечують трансформацію традиційних галузей та сприяють розвитку інновацій. Аналіз динаміки та географічної структури експорту й імпорту ІСТ-послуг дозволяє окреслити ключові вектори глобальної цифровізації, рис. 2.15 та 2.16.

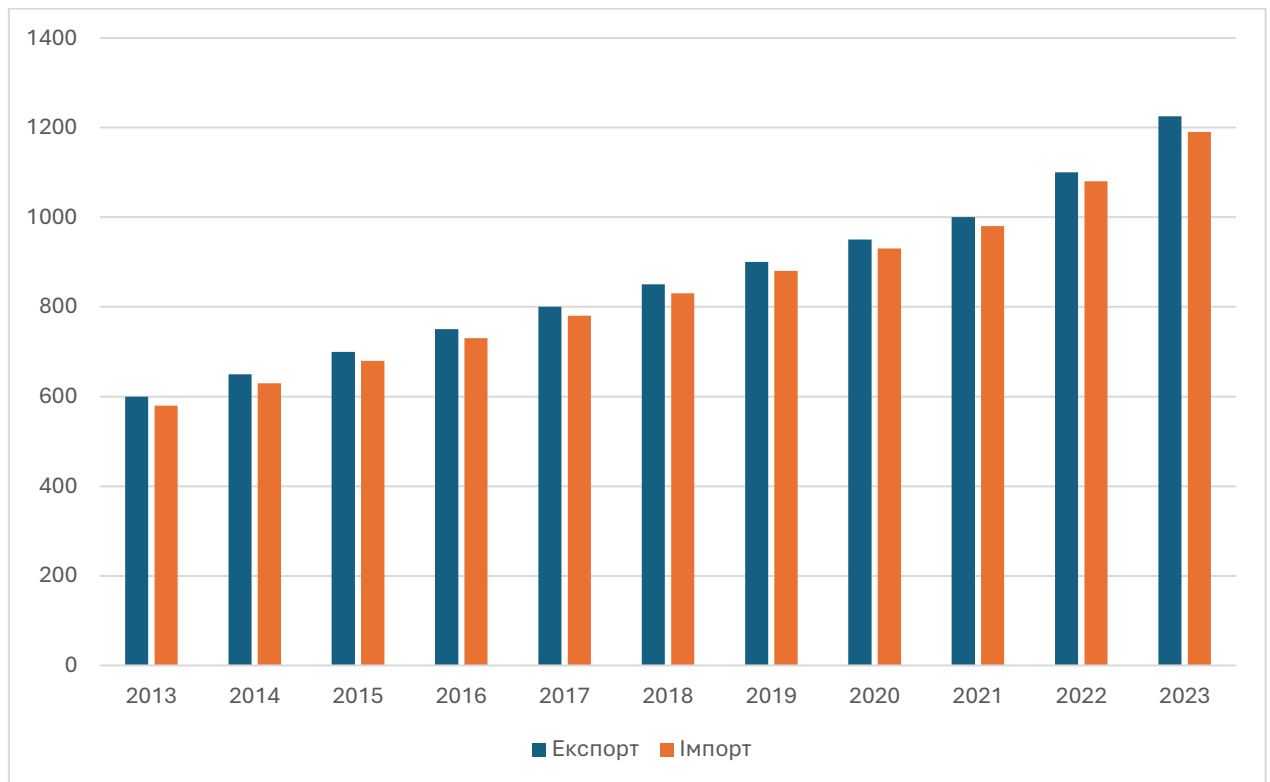

Рис. 2.15. Динаміка світового експорту та імпорту ІСТ-послуг, 2013–2023 рр.
(млрд дол. США) [44-47]

Дані свідчать про стабільне та поступове зростання обсягів торгівлі ІСТ-послугами протягом 2013–2023 рр. Так, у 2013 р. обсяг експорту становив близько 600 млрд дол. США, тоді як у 2023 р. він перевищив 1,2 трлн дол. США. Імпортна динаміка демонструє подібну тенденцію, що свідчить про

загальносвітову цифрову інтеграцію. Особливо стрімке зростання спостерігалось у період 2020–2023 рр., коли пандемія COVID-19 стимулювала перехід до дистанційної роботи, онлайн-комунікацій та розвитку цифрових сервісів. Зростання попиту на хмарні рішення, кібербезпеку, обробку даних та програмне забезпечення посилило роль ІСТ у глобальній торгівлі. Ця тенденція засвідчує трансформацію сервісної економіки в бік високотехнологічної моделі з великою часткою нематеріальних активів.

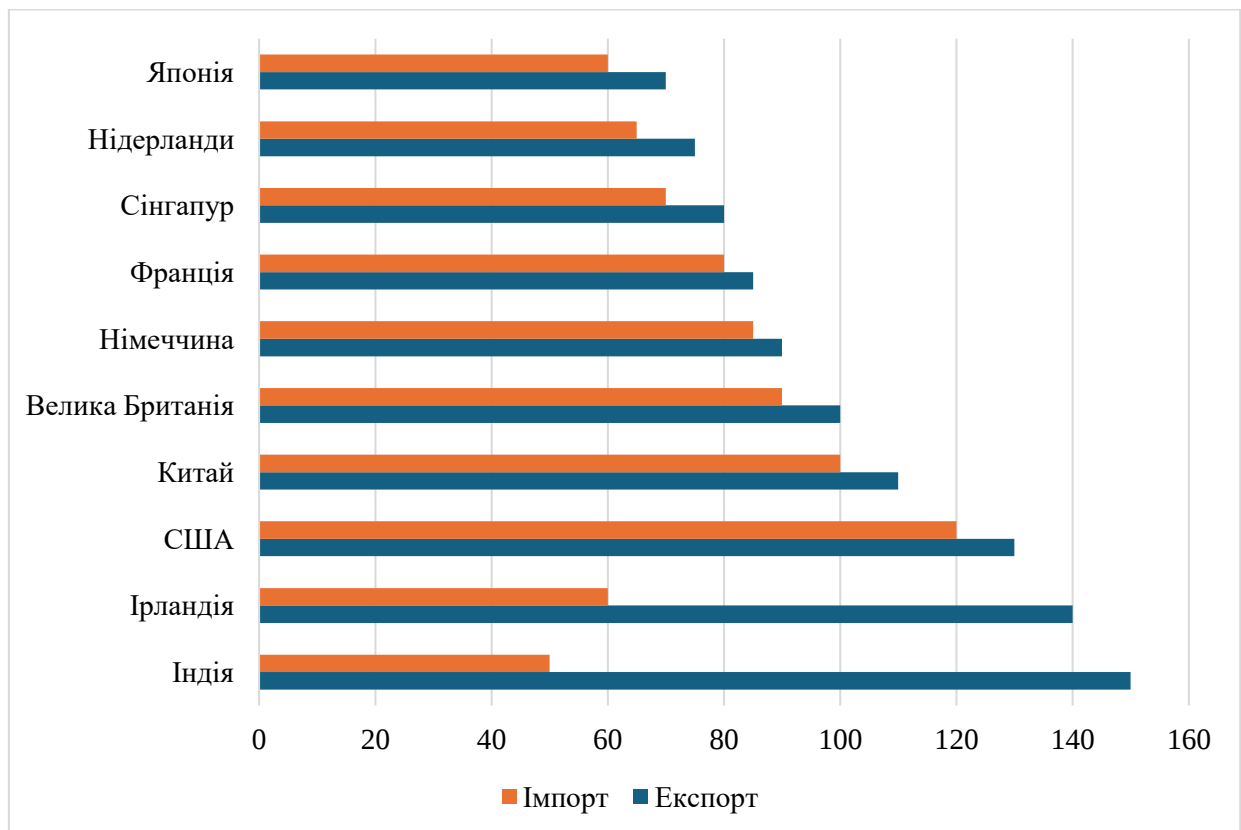

Рис. 2.16. Провідні країни за експортом та імпортом ІСТ-послуг у 2023 р.
(млрд дол. США) [44-47]

Серед провідних експортерів ІСТ-послуг домінують країни з розвинутими ІТ-секторами та високим рівнем людського капіталу. Індія традиційно зберігає провідні позиції завдяки потужній аутсорсинговій галузі. США, Ірландія та Філіппіни виступають головними постачальниками програмного забезпечення, обслуговування клієнтів і аналітичних послуг. У сегменті імпорту спостерігається зростаючий попит з боку країн ЄС, Японії, Китаю, що пов'язано з потребою у спеціалізованих ІТ-рішеннях, хмарних

технологіях та цифровій трансформації бізнесу. Високий імпорт ІСТ-послуг свідчить не лише про попит, а й про інтеграцію цифрових сервісів у всі сектори національних економік. Такий розподіл засвідчує формування нової структури світової конкуренції, де ключову роль відіграє не матеріальна інфраструктура, а інтелектуальні та технологічні ресурси.

Аналіз фінансових послуг у структурі міжнародної торгівлі дозволяє оцінити ступінь інтеграції глобальних ринків капіталу, динаміку міжнародного руху фінансових ресурсів та роль фінансової інфраструктури у підтримці інших секторів економіки. У період 2013–2023 років фінансові послуги демонстрували помірне, але стабільне зростання. Попит на них зростає як з боку корпоративного сектора, так і держав, особливо у зв'язку зі зростанням кількості міжнародних транзакцій, цифрових фінансових інструментів та крос кордонного інвестування, рис. 2.17 та рис. 2.18.

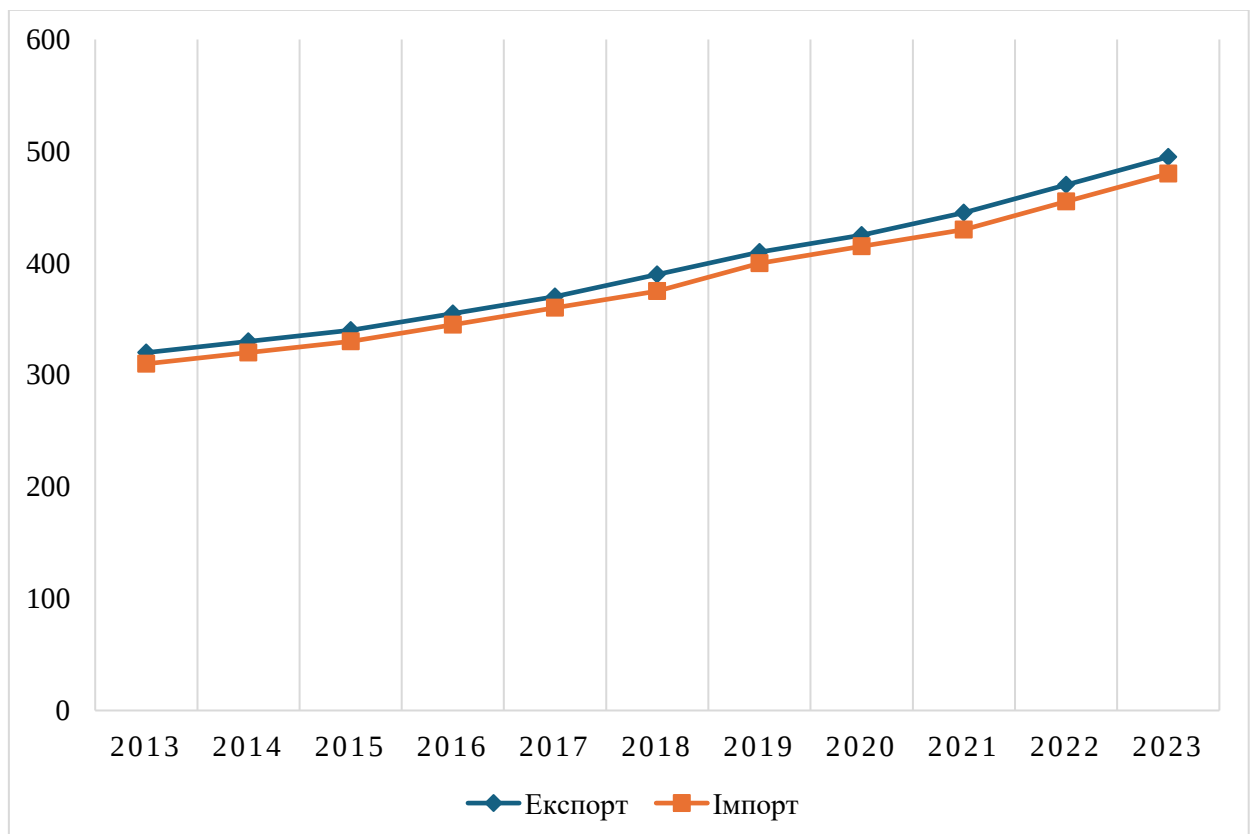

Рис. 2.17. Динаміка світового експорту та імпорту фінансових послуг, 2013–2023 рр. (млрд дол. США) [44-47]

Протягом 2013–2023 рр. світова торгівля фінансовими послугами зростала стабільно – середньорічний приріст становив близько 4,5%. Попри глобальні виклики, зокрема кризу 2020 р., фінансові послуги продемонстрували стійкість, зумовлену цифровізацією банківських операцій, розширенням сфери fintech та збільшенням обсягів міжнародних інвестицій. Зростаючий попит на консультаційні, банківські, страхові й платіжні послуги підтверджує важливу роль фінансового сектору у глобальній економіці.

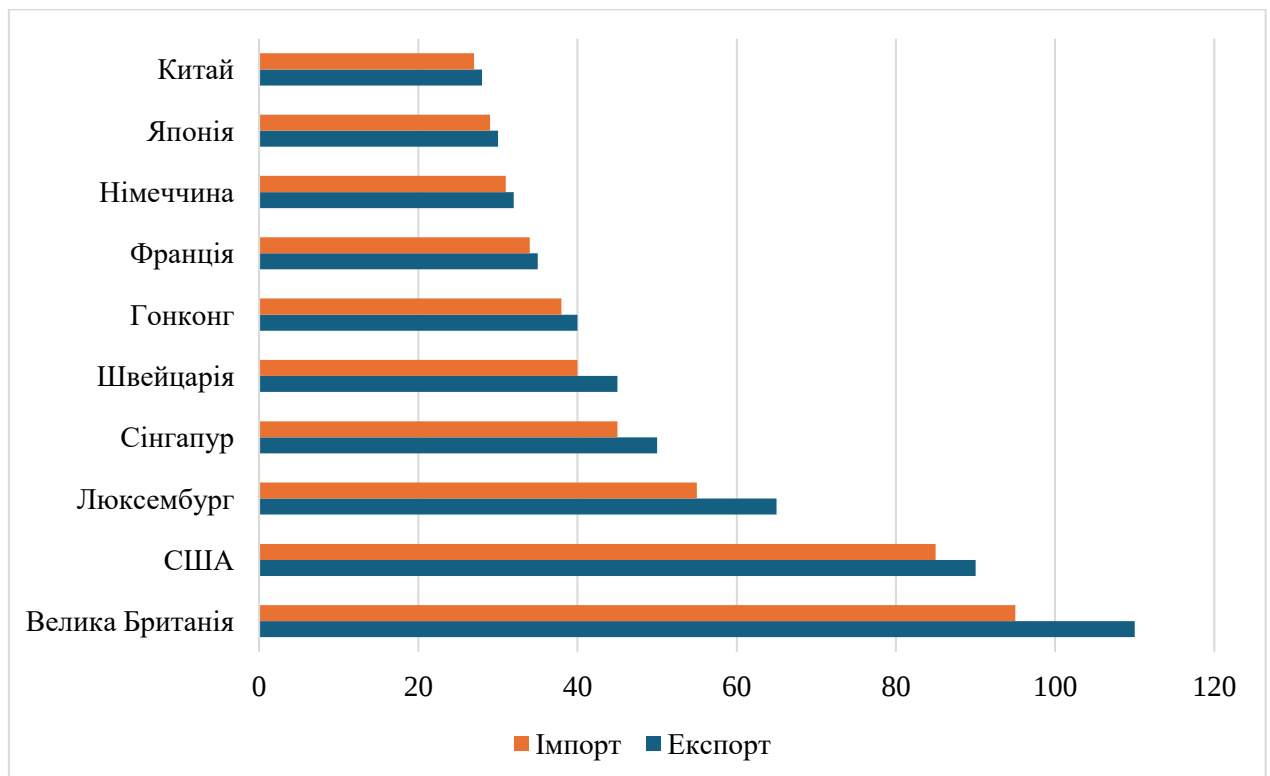

Рис. 2.18. Провідні країни за експортом та імпортом фінансових послуг у 2023 р. (млрд дол. США) [44-47]

Структура провідних експортерів та імпортерів фінансових послуг свідчить про домінування країн з розвинутими фінансовими системами та глобальними фінансовими центрами. Велика Британія, США та Люксембург зберігають лідерство в експорті завдяки високій концентрації міжнародних банків, страхових компаній і фондових бірж. Водночас високий рівень імпорту у цих країнах свідчить про їхню активну участь у глобальних фінансових потоках, що підтверджує двосторонню інтеграцію ринків.

Платежі за використання інтелектуальної власності (ІВ) охоплюють трансакції, пов'язані з ліцензіями на патенти, авторські права, торговельні марки, технологічні ноу-хау та інші нематеріальні активи. Зростання цього виду послуг є маркером переходу глобальної економіки до моделі, заснованої на знаннях і технологіях. Аналіз динаміки платежів за ІВ дозволяє виявити країни-лідери у сфері інновацій, а також оцінити глибину включення економік до глобальних ланцюгів доданої вартості, рис. 2.19 та рис. 2.20.

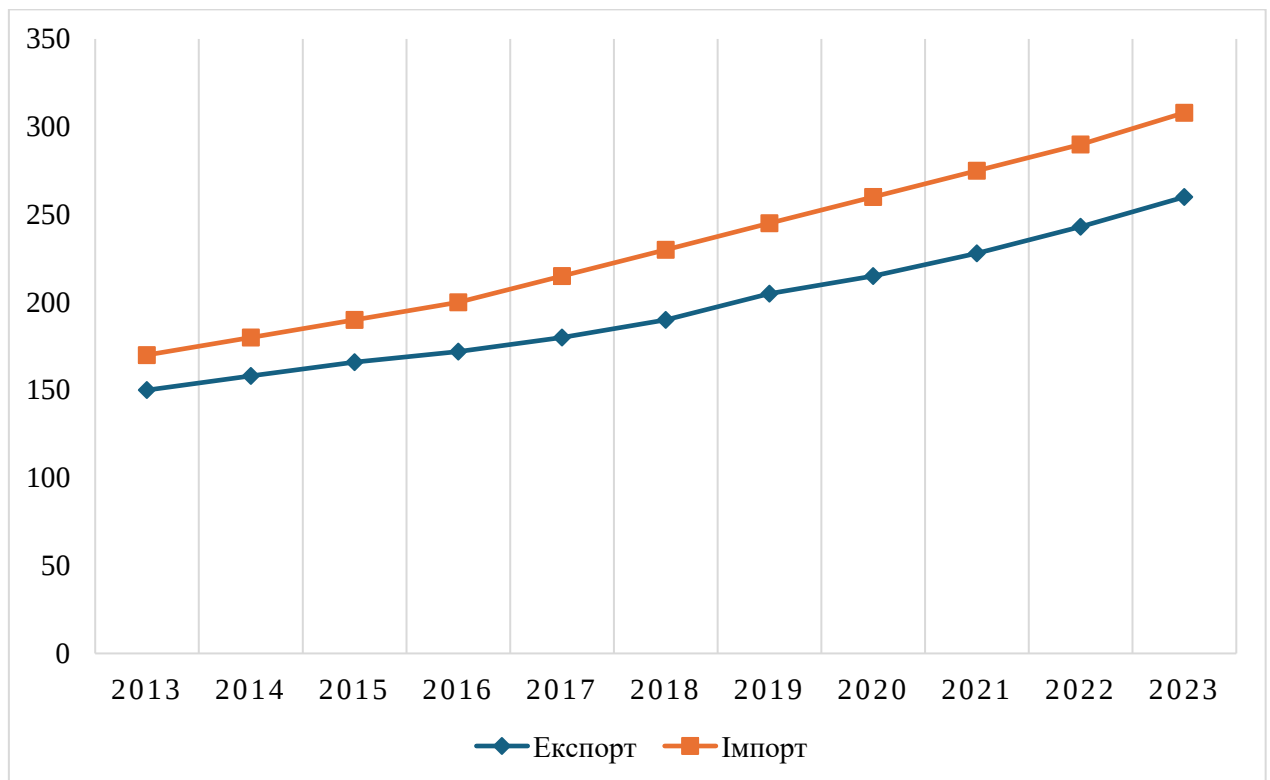

Рис. 2.19. Динаміка експорту та імпорту послуг з використання інтелектуальної власності, 2013–2023 рр. (млрд дол. США) [44-47]

Протягом 2013–2023 рр. платежі за інтелектуальну власність демонстрували впевнене зростання: експорт зріс із 150 дол. США до 260 млрд, дол. США, а імпорт – з 170 дол. США до 308 млрд. дол. США. Така динаміка вказує на стрімкий розвиток економіки знань і посилення ролі нематеріальних активів у створенні доданої вартості. Пандемія COVID-19, навпаки, посилила тенденцію переходу до цифрових і високотехнологічних форматів бізнесу, що лише збільшило обсяги трансакцій у сфері ІВ.

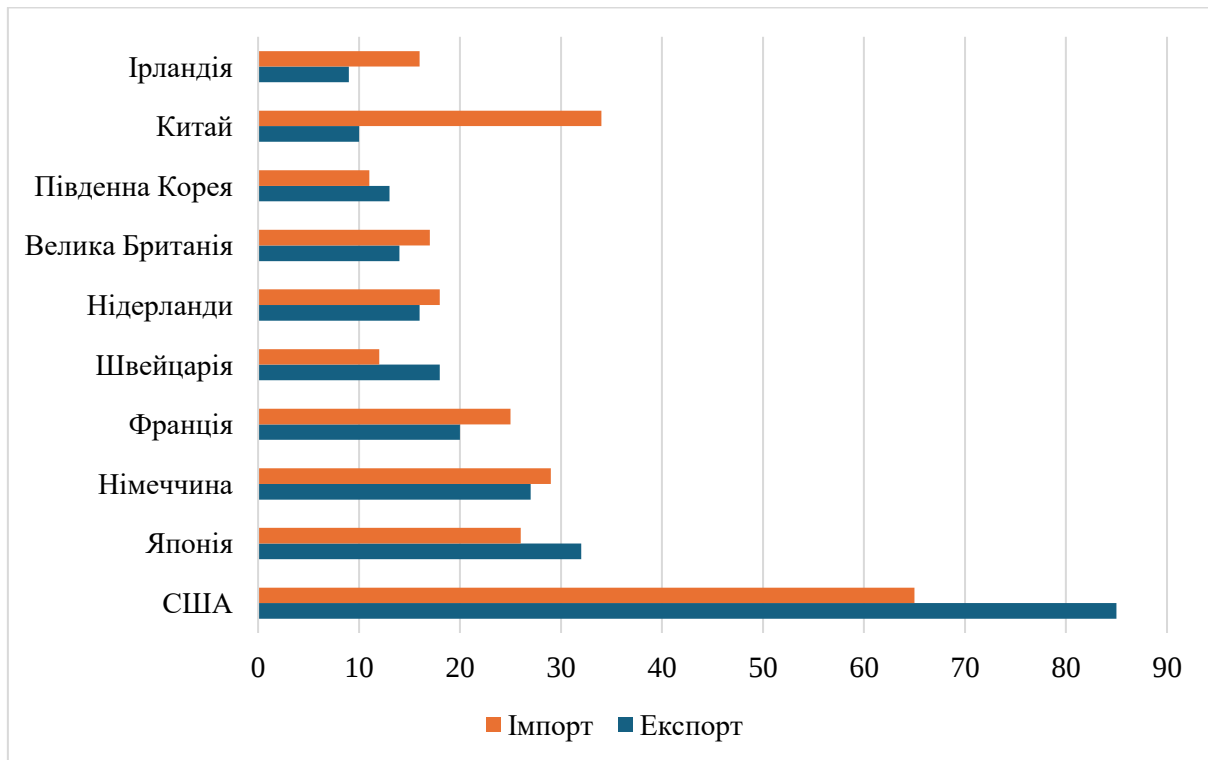

Рис. 2.20. ТОП-10 експортерів та імпортерів послуг з інтелектуальної власності, 2023 р. (млрд дол. США) [44-47]

США залишаються абсолютним лідером як за експортом, так і за імпортом ІВ-послуг, що пояснюється концентрацією глобальних технологічних компаній, R&D-центрів і авторських платформ. Водночас Китай демонструє значну імпортозалежність у цій сфері, що вказує на зростаючий попит на ліцензії, технології та бренди. Японія, Німеччина, Швейцарія й Франція мають високі позиції в обох потоках, підтверджуючи свій статус інноваційних економік з активним технологічним експортом.

Проаналізовані у межах підрозділу основні види послуг, що формують ядро міжнародної торгівлі, демонструють диференційовану динаміку розвитку упродовж 2013–2023 років. Зокрема, інші ділові послуги (включаючи професійні, технічні, інжинірингові та консалтингові сервіси) продовжують стабільно зростати як за обсягами експорту, так і імпорту, підтверджуючи свою ключову роль у глобальних ланцюгах доданої вартості. Транспортні послуги зазнали певного спаду внаслідок пандемії COVID-19, однак продовжують відігравати важливу роль у фізичному забезпеченні торгівлі.

Послуги подорожей зазнали найбільшого скорочення, особливо у 2020–2021 рр., і лише у 2023 р. наблизилися до докризових показників, хоча й не досягли їх повністю.

Натомість телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги (ICT) демонструють стрімке зростання, зумовлене цифровою трансформацією глобальної економіки, розширенням попиту на хмарні сервіси, дистанційні інструменти та програмні рішення. Подібну позитивну динаміку спостерігаємо й щодо фінансових послуг, які поступово зміцнюють свої позиції внаслідок ускладнення міжнародних фінансових трансакцій і зростання попиту на транскордонні банківські та страхові послуги. Платежі за використання інтелектуальної власності стабільно зростають, відображаючи поступове формування економіки знань і підвищення ролі нематеріальних активів у міжнародному обміні.

У розрізі країн, США залишаються незмінним лідером за обсягами експорту практично всіх категорій послуг, зокрема у сфері IT, фінансів, інтелектуальної власності та інших ділових послуг. Значні позиції також утримують Велика Британія, Німеччина, Франція, Ірландія та Швейцарія. Серед лідерів імпорту послуг стабільно присутні США, Німеччина, Китай, Франція та Японія, що свідчить про високий внутрішній попит на послуги та активну участь цих країн у глобальному сервісному обміні.

2.3. Місце України на міжнародному ринку послуг

У сучасних умовах трансформації світової економіки, активного розвитку цифрових технологій та посилення глобальної конкуренції сектор послуг набуває стратегічного значення для забезпечення сталого економічного зростання держав. Для України, яка перебуває на етапі структурної перебудови та адаптації до умов міжнародної економічної інтеграції, дослідження ролі та динаміки участі в глобальному ринку послуг є надзвичайно важливим. Аналіз експортно-імпортних операцій у сфері послуг

дозволяє не лише оцінити конкурентні позиції країни, а й виявити потенційні напрями зростання, технологічні та інституційні обмеження, а також визначити стратегії для інтеграції у світові сервісні ланцюги.

Одним із ключових індикаторів участі країни у міжнародному сервісному обміні є динаміка обсягів експорту та імпорту послуг. У випадку України особливої уваги заслуговує аналіз змін за останнє десятиліття (2013–2023 рр.), адже цей період охоплює низку глибоких трансформацій: геополітичні виклики, збройний конфлікт, макроекономічну нестабільність, а також активне зростання ІТ-сектора та дистанційних послуг. Вивчення цієї динаміки дозволяє виявити ключові чинники, які формують сервісну спеціалізацію України, а також оцінити її адаптивність до глобальних змін, рис. 2.21..

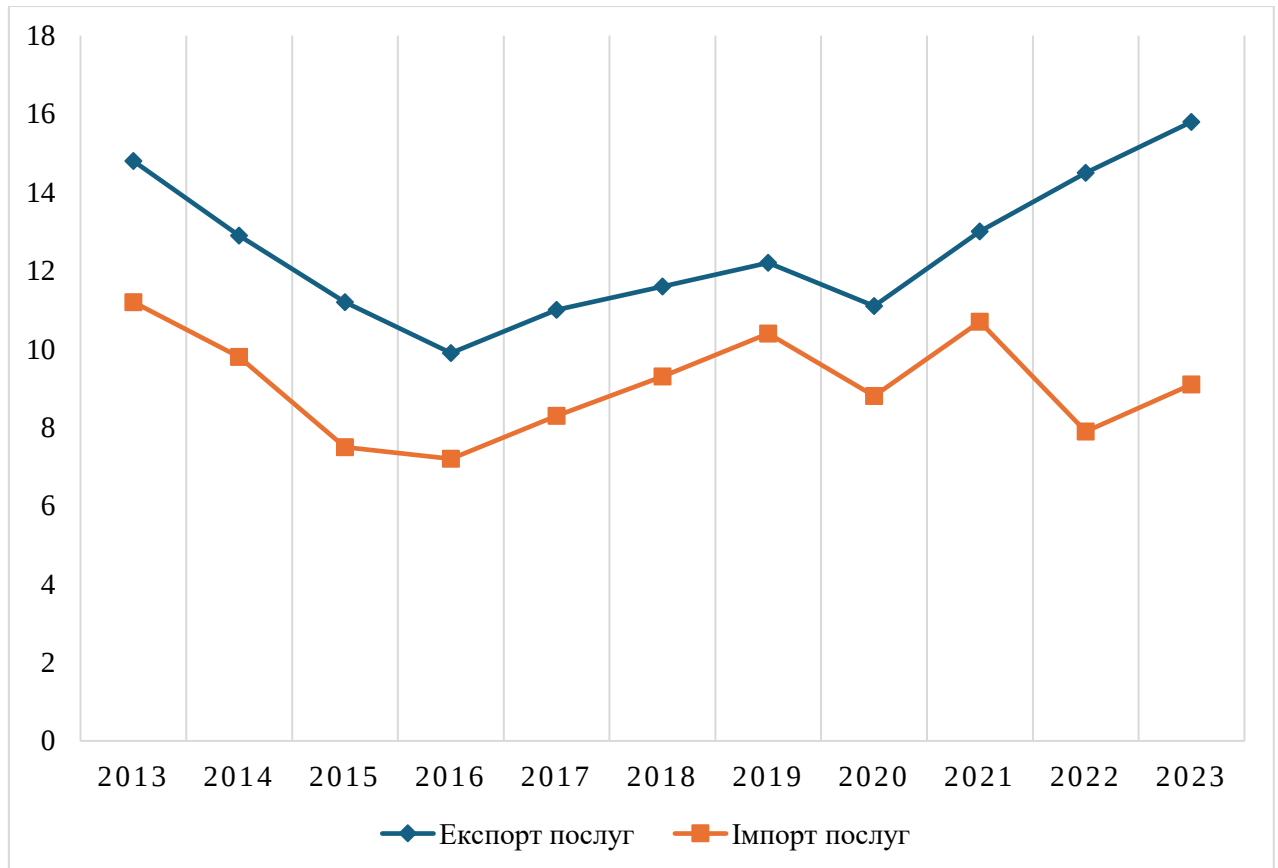

Рис. 2.21. Динаміка експорту та імпорту послуг України у 2013–2023 рр.

[47-49]

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі послугами України у 2013–2023 рр. свідчить про певну нестабільність упродовж досліджуваного періоду, що

зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Після відносно високих показників 2013 р. було зафіксовано суттєве скорочення обсягів торгівлі у 2014–2016 рр., що співпало з початком військового конфлікту, економічною кризою та девальвацією гривні. Водночас з 2017 р. спостерігається поступове відновлення, зокрема завдяки зростанню експорту ІТ-послуг, професійних сервісів та транспортних послуг.

Незважаючи на виклики пандемії у 2020 р. та повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р., сектор послуг виявив відносну стійкість. Обсяг експорту у 2023 р. перевищив 15 млрд дол. США, досягши рекордного значення за десятиліття. При цьому імпорتنі обсяги залишалися відносно стабільними, що свідчить про перевагу України як нетто-експортера послуг. Така тенденція вказує на зростаючу роль сервісного сектору в структурі українського експорту, особливо у високотехнологічних нішах, та підкреслює важливість підтримки й розвитку цього напрямку в умовах післявоєнної відбудови та міжнародної економічної інтеграції.

Вивчення структури експорту послуг за видами дозволяє виявити основні напрямки сервісної спеціалізації країни, а також простежити трансформації, що відбувалися внаслідок внутрішніх реформ, глобальних викликів і структурних зрушень в економіці. Для України цей аналіз є особливо важливим з огляду на поступове переорієнтування на високотехнологічні й інтелектуальні види послуг, які забезпечують вищу додану вартість і підвищують конкурентоспроможність на міжнародному ринку, рис. 2.22.

Протягом 2013–2023 рр. структура експорту послуг України зазнала помітних змін, що свідчать про поступову трансформацію сервісної економіки. Традиційно найбільшу частку займали транспортні послуги, що пояснюється географічним положенням країни та її роллю у транзитних потоках Європи. Проте за останнє десятиліття лідерство транспортного сегменту поступово зменшувалося на користь ІСТ-послуг, які демонструють динамічне зростання: з 1,1 млрд дол. у 2013 р. до майже 5 млрд дол. у 2023 р.

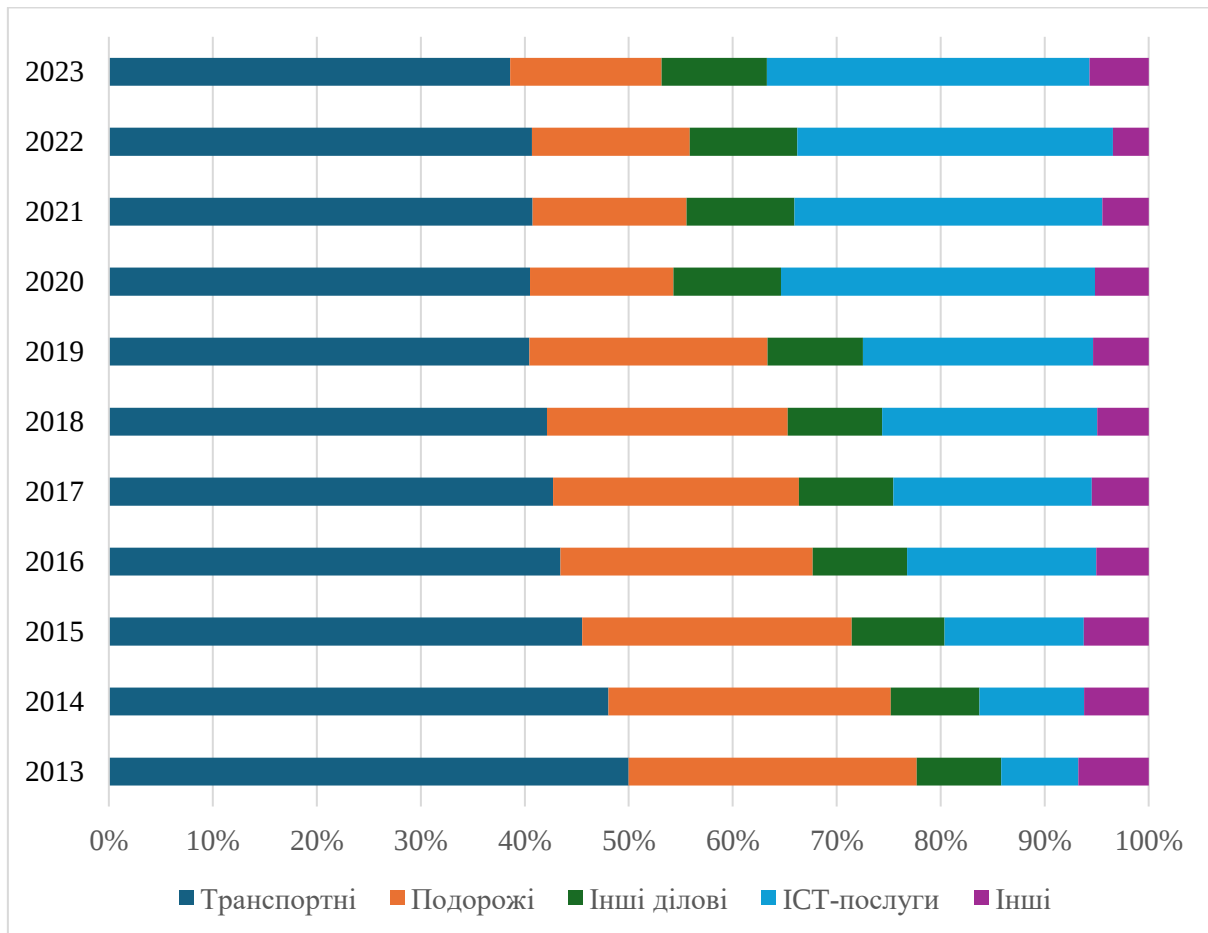

Рис. 2.22. Структура експорту послуг України за видами у 2013–2023 рр.
[47-49]

Таке зростання пояснюється розвитком українського ІТ-сектору, експортом програмного забезпечення, обслуговуванням технічних процесів і зростаючим попитом на дистанційні сервіси. Інші ділові послуги (зокрема консалтинг, інжиніринг, професійні та технічні сервіси) зберігають стабільну частку з помірною динамікою зростання, що свідчить про їхню стійкість до зовнішніх викликів.

Послуги у сфері подорожей, навпаки, зазнали значного скорочення у 2020 р., внаслідок пандемічних обмежень, і лише частково відновилися у 2023 р. Загалом, структура експорту послуг вказує на тенденцію до переходу від матеріально-залежних сервісів до цифрових, знання-інтенсивних напрямів, що відкриває нові можливості для зростання в умовах глобальної економіки знань.

Дослідження імпорту послуг за видами дозволяє оцінити потреби національної економіки в іноземних сервісах, ступінь її інтеграції до міжнародного ринку, а також виявити залежність від зовнішніх джерел у ключових сферах — від транспорту до інтелектуальних послуг. Аналіз динаміки імпорту за останнє десятиліття демонструє, які саме види сервісів Україна активно споживає за кордоном, як трансформується внутрішній попит, і які напрямки залишаються вразливими до глобальних викликів, рис. 2.23.

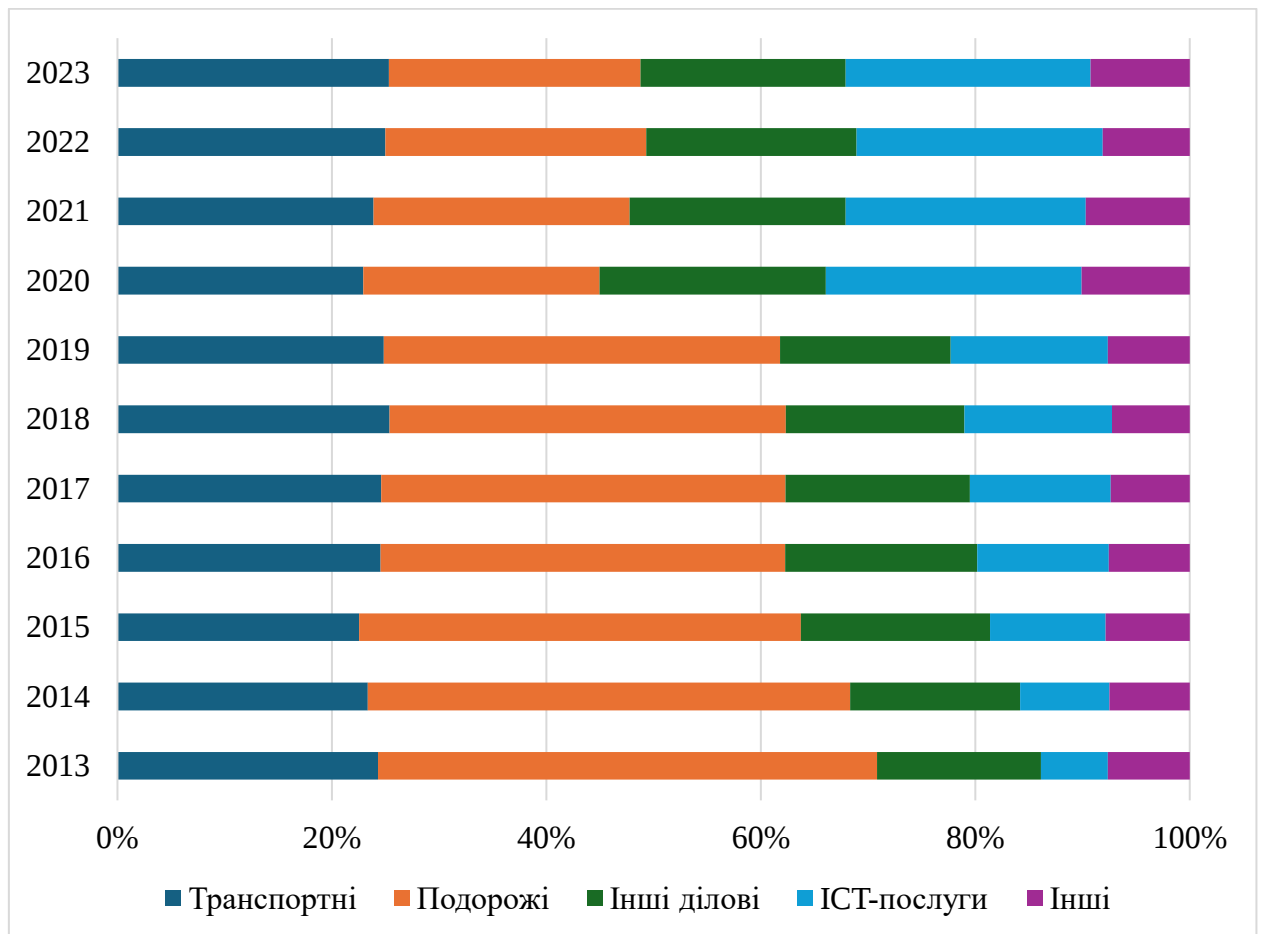

Рис. 2.23. Структура імпорту послуг України за видами у 2013–2023 рр.
[47-49]

Протягом 2013–2023 рр. структура імпорту послуг України зазнала поступових, але суттєвих змін. Найбільш об'ємною категорією до 2019 р. залишалися послуги у сфері подорожей, що свідчило про активний попит громадян на туризм, освіту та лікування за кордоном. Однак із початком

пандемії у 2020 р. обсяги імпорту туристичних послуг впали більш ніж удвічі, і в 2023 р. вони так і не відновили докризових рівнів.

Натомість постійно зростає частка інших ділових послуг (професійні, технічні, консалтингові сервіси), що свідчить про потребу українського бізнесу в іноземних знання-інтенсивних рішеннях. Важливим трендом є також стрімке зростання імпорту ІСТ-послуг – з 0,9 млрд дол. у 2013 р. до 3,7 млрд дол. у 2023 р., що відображає цифрову трансформацію бізнес-середовища, державного управління та побуту.

Транспортні послуги демонструють відносну стабільність, із поступовим відновленням після спаду 2020 р., що вказує на стабілізацію логістичних зв'язків у нових геополітичних умовах. Категорія "Інші послуги" зберігає незначну частку, але зростає завдяки поширенню нових сервісів, зокрема у сфері культури, освіти, реклами тощо.

Загалом імпортна структура свідчить про зростаючу залежність України від іноземних високотехнологічних та інтелектуальних сервісів, а також про обмежену ємність внутрішнього ринку в окремих категоріях послуг.

Аналіз географічної структури імпорту послуг України дозволяє ідентифікувати ключових міжнародних партнерів, що формують експортний потік сервісів до української економіки. Такий аналіз є важливим з огляду на необхідність оцінки рівня інтеграції України до глобального ринку послуг, зокрема у сфері фінансів, логістики, інформаційних технологій, освіти та туризму. Дослідження провідних країн-експортерів послуг до України у 2023 році дозволяє також визначити ступінь залежності від окремих регіонів та виявити потенціал для диверсифікації постачання, рис. 2.24.

Структура основних постачальників послуг в Україну у 2023 році свідчить про домінування країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Польщі, Франції та Італії. Їхня значна частка пояснюється географічною близькістю, глибокими торгово-економічними зв'язками та великою кількістю українських громадян, що тимчасово проживають у цих країнах, зокрема через

війну. Ці фактори зумовлюють зростання імпорту транспортних, освітніх, страхових та консалтингових послуг з ЄС.

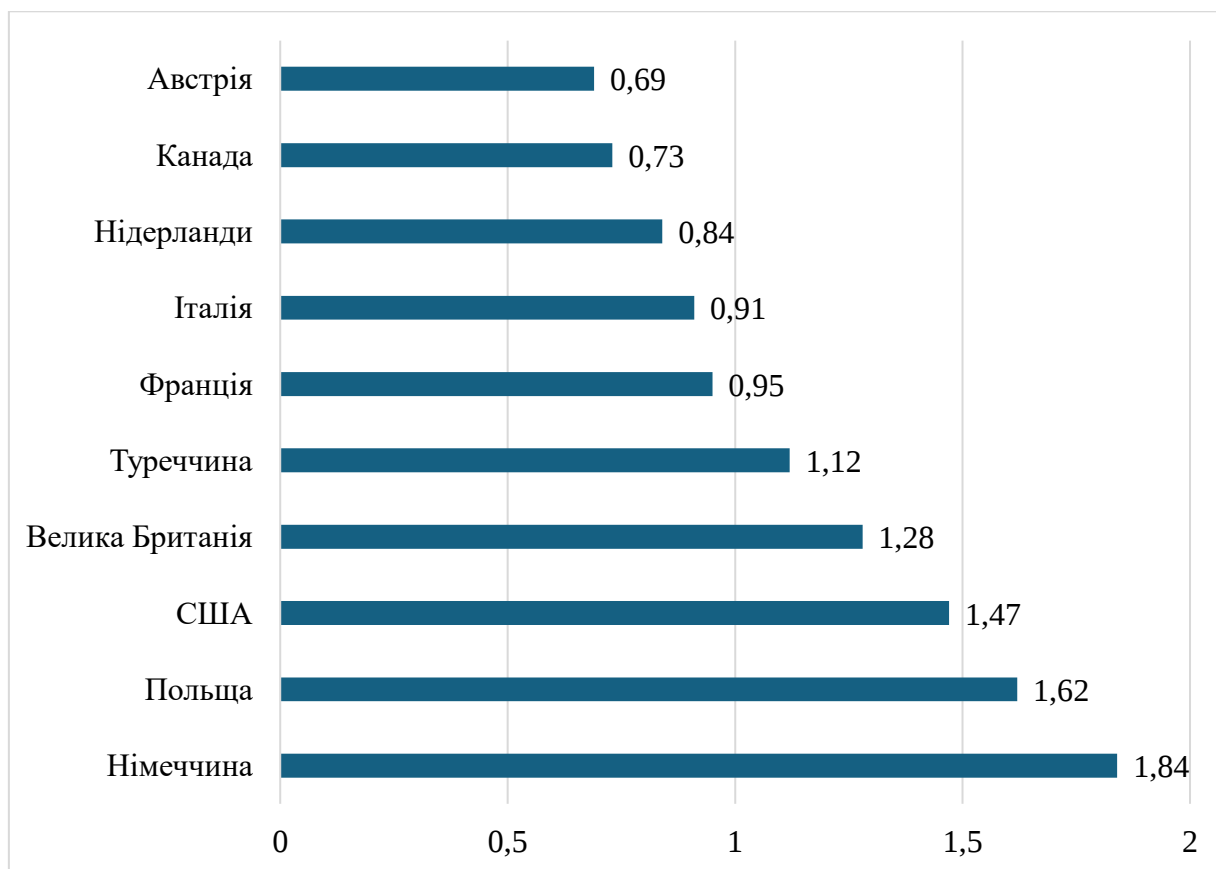

Рис. 2.24. ТОП-10 країн-експортерів послуг до України у 2023 р., млрд дол.
США [47-49]

США та Велика Британія залишаються провідними постачальниками знання-інтенсивних сервісів, зокрема у сфері фінансів, ІТ та професійного консалтингу. Висока частка Туреччини свідчить про її посилену присутність в логістиці, туризмі та технічному сервісному супроводі.

Загалом, імпорт послуг в Україну формується навколо країн із високим рівнем економічного розвитку, наявністю стабільної інституційної бази та активною участю у міжнародному сервісному обміні. Така структура відображає як поточні геополітичні умови, так і стратегічні пріоритети зовнішньоекономічного співробітництва України.

Вивчення структури експорту послуг України в географічному розрізі дозволяє визначити ключові напрями зовнішньоекономічної взаємодії та оцінити конкурентні переваги в окремих сегментах світового ринку. Ідентифікація провідних країн-партнерів у сфері імпорту українських послуг є важливою для стратегічного планування, просування експортних можливостей та зміцнення позицій України в глобальних сервісних ланцюгах. У 2023 р. зберігався стійкий попит на українські послуги з боку країн ЄС, Північної Америки та Азії, що засвідчує інтеграційні зрушення та знання-орієнтований характер вітчизняного сервісного експорту, рис. 2.25.

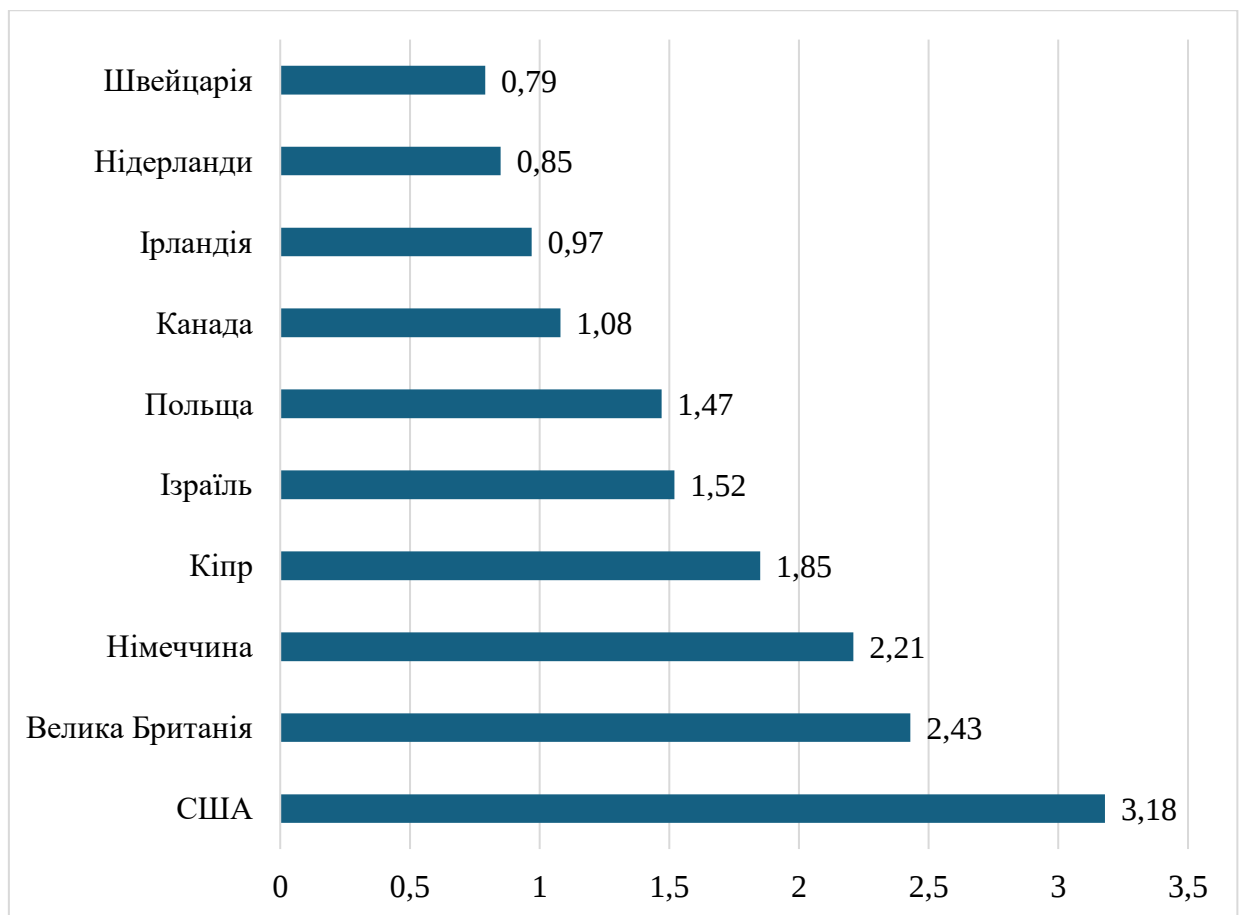

Рис. 2.25. ТОП-10 – імпортерів послуг з України у 2023 р. [47-49]

У 2023 р. лідером серед імпортерів українських послуг залишаються США, що свідчить про активну участь українських компаній у глобальному ІТ-аутсорсингу, цифрових рішеннях, консалтингу та інженерних сервісах. Висока частка Великої Британії, Німеччини та Ізраїлю також відображає

розвинене співробітництво у високотехнологічних сферах, насамперед у сфері програмного забезпечення, інформаційних послуг і фінансового супроводу.

Значна частка Кіпру обумовлена особливостями корпоративної структури багатьох українських компаній та характером фінансових і ділових операцій. Польща утримує провідну позицію як регіональний партнер, особливо в сегменті логістичних, транспортних та освітніх послуг. Високий попит з боку Ірландії, Канади та Швейцарії підтверджує диверсифікацію ринків збуту українських послуг.

Таким чином, експорт послуг з України орієнтований переважно на розвинені економіки із високим попитом на знання-інтенсивні, цифрові та професійні сервіси, що свідчить про перспективність сервісного сектора як драйвера зовнішньоекономічної інтеграції України.

В умовах зростаючої ролі сервісної економіки в глобальному масштабі доцільно комплексно оцінити зовнішні фактори, що впливають на перспективи України у сфері міжнародної торгівлі послугами. Для цього використовується PESTEL-аналіз, який дає змогу системно проаналізувати політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові чинники, що формують середовище функціонування українських експортерів та імпортерів послуг. Такий підхід дозволяє виявити ризики та можливості інтеграції України в глобальні сервісні ланцюги, табл. 2.1.

Таблиця 2.1

PESTEL-аналіз місця України на міжнародному ринку послуг

Чинник	Характеристика
Політичні	Посилення стратегічного партнерства з країнами ЄС та США Участь у програмі Ukraine Facility Висока залежність від політичної стабільності в країні Геополітична турбулентність на тлі повномасштабної війни
Економічні	Сервісний сектор має потенціал стати основою експорту через зменшення ролі традиційних галузей Високий попит на ІТ-послуги, фінансові сервіси, консалтинг Коливання валютного курсу та інфляційні ризики Залежність від західного ринку

Соціальні	Високий рівень освіченості та наявність конкурентного людського капіталу Міграція кваліфікованих кадрів за кордон Зростання популярності дистанційної зайнятості та фрилансу Розрив у цифрових навичках між поколіннями
Технологічні	Потужний розвиток ІТ-сектора та експорт цифрових рішень Впровадження електронних сервісів та автоматизації Обмежений доступ до інновацій у традиційних секторах Недостатнє інвестування в R&D порівняно з глобальними конкурентами
Екологічні	Низька екологічна залежність сервісних галузей Можливість розвитку «зелених» цифрових сервісів Зростаюча увага міжнародних партнерів до ESG-факторів Недостатня вбудованість екологічних стандартів у експортну політику
Юридичні	Гармонізація національного законодавства з нормами ЄС Доступ до ринку послуг через Угоду про асоціацію Існують бар'єри до визнання професійних кваліфікацій Правова невизначеність у деяких сферах, пов'язаних з інтелектуальною власністю

Джерело: розроблено автором

Проведений PESTEL-аналіз засвідчив, що Україна має вагомі можливості для закріплення на міжнародному ринку послуг завдяки конкурентному людському капіталу, активному ІТ-сектору та зростаючому попиту на нематеріальні сервіси. Водночас стратегічна вразливість полягає у політичній та економічній нестабільності, а також у відставанні окремих інституційних механізмів від міжнародних стандартів.

Головні перспективи полягають у поглибленні цифрової трансформації, розширенні участі в глобальних ланцюгах створення вартості, розвитку фінансових, освітніх і консалтингових сервісів. Однак реалізація цього потенціалу потребує зміцнення інфраструктури, інтеграції стандартів сталого розвитку та активізації правової адаптації до вимог торговельних партнерів.

Таким чином, зовнішнє середовище формує як драйвери, так і виклики для України, але за умов послідовної політики інтеграції, підтримки інновацій і захисту інтелектуального потенціалу країна здатна посилити свої позиції у сфері глобальної торгівлі послугами.

Висновки до другого розділу

1. Проаналізовано особливості міжнародної торгівлі послугами в період 2013–2023 рр., що дало змогу окреслити ключові тенденції розвитку цієї сфери у світовому господарстві. Протягом останнього десятиліття спостерігалось стабільне зростання обсягів експорту та імпорту послуг, зокрема у високотехнологічних та інтелектуальноємних галузях. Частка послуг у загальній структурі світової торгівлі та у глобальному ВВП продовжувала зростати, що свідчить про поступовий перехід до сервісно-орієнтованої економіки. Було зафіксовано трансформацію лідерства серед експортерів та імпортерів послуг – США, Велика Британія, Німеччина залишаються домінантними гравцями, однак зростає роль Китаю, Індії та країн АСЕАН. Регіональний аналіз виявив посилення позицій Азії в експорті та імпорті, а також активізацію Латинської Америки та Африки. Структура торгівлі послугами змістилася у бік цифрових та інтелектуальних сервісів – особливо помітне зростання показали ІКТ-послуги, фінансові сервіси та платежі за інтелектуальну власність, тоді як частка традиційних категорій – подорожей і транспорту – знизилася. Таким чином, міжнародна торгівля послугами зазнала якісної еволюції у напрямку цифрової, інноваційної та знання-орієнтованої моделі, що вимагає переосмислення стратегій участі країн у глобальних сервісних потоках.

2. Визначено сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами на основі аналізу динаміки та структури найбільш значущих категорій сервісів у період 2013–2023 рр.. Зокрема, інші ділові послуги, що включають професійні, технічні, інжинірингові та консалтингові сервіси, продемонстрували найвищі темпи зростання серед усіх категорій і стали ключовим сегментом глобального сервісного обміну. Фінансові послуги та ІСТ-сервіси (телекомунікаційні, комп'ютерні, інформаційні) також зазнали стрімкого розширення, що є наслідком цифрової трансформації економік та активного розвитку глобальних фінансових і технологічних ринків.

Натомість транспортні послуги проявили високу чутливість до зовнішніх шоків, а послуги подорожей стали найбільш постраждалими під час пандемії COVID-19, хоча й продемонстрували поступове відновлення у 2023 р.. Платежі за використання інтелектуальної власності зросли майже вдвічі, що вказує на посилення ролі нематеріальних активів і зміщення акценту глобальної торгівлі у бік знання-інтенсивних форматів.

Аналіз країн-лідерів засвідчив домінування США як універсального експортера у більшості категорій послуг, що підкреслює глобальну конкурентоспроможність американських сервісних компаній. Велика Британія, Німеччина, Франція, Ірландія та Швейцарія також зберігають потужні експортні позиції. У сегменті імпорту стабільно високі обсяги демонструють США, Німеччина, Китай, Франція та Японія, що вказує на структурну потребу їхніх економік у споживанні високоякісних та інноваційних послуг. Отже, міжнародна торгівля послугами дедалі більше орієнтується на знання, технології та цифрову інтеграцію, що визначає її стратегічне значення в глобальному економічному просторі.

3. Визначено місце України на міжнародному ринку послуг в сучасних умовах розвитку глобальної сервісної економіки, що характеризується зростанням ролі інтелектуальних, цифрових та знання-інтенсивних видів сервісів. Аналіз динаміки експорту та імпорту послуг України за 2013–2023 рр. засвідчив стійке зростання експорту, особливо в категоріях ІСТ, інших ділових послуг та фінансових сервісів, що свідчить про конкурентоспроможність країни у високотехнологічних нішах. Імпортна структура вказує на підвищений попит на зовнішні освітні, професійні та інформаційні послуги, а також часткову залежність від глобальних знань і технологій.

Географічна структура зовнішньоторговельного обміну послугами демонструє зміщення акценту в бік країн Європейського Союзу, США, Великої Британії, Ізраїлю та інших розвинених держав, що підтверджує активну інтеграцію України до євроатлантичного економічного простору.

Результати PESTEL-аналізу вказують на значний стратегічний потенціал, зумовлений людським капіталом, цифровими компетенціями та глобальним попитом на нематеріальні активи. Водночас збереження уразливості до політичних, економічних та правових ризиків потребує реалізації послідовної політики підтримки сервісного експорту, гармонізації регуляторного середовища та розвитку інфраструктури знань. Врахування виявлених тенденцій дозволяє сформувати стратегічні напрями посилення позицій України у світовій торгівлі послугами.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Досліджено сутність та класифікацію послуг у міжнародній торгівлі як специфічного сегмента глобального обміну, що має вирішальне значення для сучасної економіки. Встановлено, що послуги суттєво відрізняються від товарів за своєю природою, формою надання, правовим статусом і методами обліку, що зумовлює потребу у розробці спеціалізованих інструментів регулювання. Основними ознаками послуг є нематеріальність, невіддільність від джерела надання, варіативність якості та відсутність передачі права власності. Ці риси пояснюють складність уніфікації підходів до їх класифікації, статистичного вимірювання та забезпечення рівного доступу до ринків. Проаналізовано основні міжнародні класифікаційні підходи, зокрема EBOPS 2010, CPC Ver. 2.1, GATS та класифікацію Trade Map, які дозволяють структурувати сферу послуг за статистичними, функціональними та практичними ознаками. З'ясовано, що в умовах цифровізації та глобалізації особливого значення набуває функціональна типологія, закладена в положеннях Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS), що виділяє чотири універсальні способи надання послуг. Це створює нормативну базу для міжнародного обліку, аналізу та правового регулювання послуг як самостійного об'єкта світової торгівлі.

2. Систематизовано чинники, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами, що охоплюють технологічний прогрес, економічну трансформацію, інституційні умови, соціокультурні зрушення та інфраструктурну готовність. Визначено, що саме їх комплексна взаємодія формує конкурентні переваги країн у сфері послуг та визначає ефективність їх інтеграції у глобальний сервісний обмін.

3. Проаналізовано особливості міжнародної торгівлі послугами за 2013–2023 рр., виявлено її стійке зростання, зростаючу частку у світовій торгівлі та ВВП, а також зміну структури на користь цифрових і знання-інтенсивних

послуг. Визначено провідних експортерів, імпортерів та регіони з найвищою динамікою. Зміщення фокусу з традиційних сервісів до інноваційних підтверджує зміну глобальних економічних пріоритетів на користь сервісної економіки майбутнього.

4. Визначено сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами у розрізі основних видів сервісів. Упродовж 2013–2023 рр. відзначено стабільне зростання обсягів інших ділових, фінансових та ІСТ-послуг, що зумовлено цифровізацією, зростанням знанняємних секторів та глобалізацією сервісної економіки. Водночас транспортні послуги й особливо туризм виявилися чутливими до кризових подій, зокрема пандемії COVID-19. Провідні позиції за експортом та імпортом послуг утримують США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Японія та Китай, що свідчить про концентрацію глобальних сервісних потоків у найбільш економічно розвинених державах.

5. Визначено місце України на міжнародному ринку послуг в сучасних умовах розвитку глобальної сервісної економіки. Україна демонструє ознаки трансформації національної моделі торгівлі послугами, зокрема зміщення акценту на високотехнологічні та інтелектуальні сервіси. Попри геополітичну нестабільність, країна зберігає позиції нетто-експортера послуг, а також активно інтегрується у світові ланцюги створення вартості через зростання експорту ІТ-послуг, консалтингу й фінансових сервісів. Визначено провідних торговельних партнерів, серед яких переважають розвинені країни ЄС, США, Велика Британія, Ізраїль та Канада. Потенціал подальшого розвитку України на глобальному ринку послуг пов'язаний із цифровізацією, людським капіталом і поглибленням міжнародної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник* / Л. І. ГригороваБеренда, М. В. Шуба. 2-ге вид., випр., перероб. і доп. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 136 с.
2. Шнирков О. І., Макогон Ю. В., Бутко М. П. *Міжнародна торгівля : підручник*. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 512 с.
3. Савчук В. С. *Міжнародна економіка : навчальний посібник*. Київ : КНЕУ, 2018. 404 с.
4. Козак Ю. Г., Панченко Ю. О. *Міжнародна економіка : навчальний посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 520 с.
5. International Monetary Fund. *Balance of Payments and International Investment Position Manual. Sixth Edition (BPM6)*. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).
6. United Nations Statistics Division. *Central Product Classification (CPC) Ver. 2.1*. URL: <https://unstats.un.org/unsd/classifications/Econ/cpc> (дата звернення: 04.05.2025).
7. International Trade Centre. *Trade Map: International Trade in Services – Classification*. URL: <https://www.trademap.org/stServiceClassifications.aspx> (дата звернення: 04.05.2025).
8. World Trade Organization. *General Agreement on Trade in Services (GATS)*. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm (дата звернення: 04.05.2025).
9. United Nations Statistics Division. *Standard International Trade Classification (SITC), Rev.4*. URL: <https://unstats.un.org/unsd/classifications/Econ/sitc> (дата звернення: 04.05.2025).
10. World Customs Organization. *Harmonized Commodity Description and Coding System (HS)*. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/nomenclature/overview/what-is-the-harmonized-system.aspx> (дата звернення: 04.05.2025).

11. World Bank. Services, etc., value added (% of GDP) – DataBank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS> (дата звернення: 04.05.2025).
12. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (дата звернення: 04.05.2025).
13. World Trade Organization. General Agreement on Trade in Services (GATS). URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm (дата звернення: 04.05.2025).
14. European Commission. The General Data Protection Regulation (GDPR). URL: https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection_en (дата звернення: 04.05.2025).
15. California Consumer Privacy Act (CCPA). California State Government. URL: <https://oag.ca.gov/privacy/ccpa> (дата звернення: 04.05.2025).
16. Ministry of Economy, Trade and Industry of Japan. Personal Information Protection Commission. URL: <https://www.ppc.go.jp/en/> (дата звернення: 04.05.2025).
17. Digital Economy Partnership Agreement (DEPA). New Zealand Foreign Affairs and Trade. URL: <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/free-trade-agreements/free-trade-agreements-concluded-but-not-in-force/depa/> (дата звернення: 04.05.2025).
18. International Telecommunication Union (ITU). Digital Trends in Europe 2023. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/digital-trends.aspx> (дата звернення: 04.05.2025).
19. World Bank. Logistics Performance Index 2023. URL: <https://lpi.worldbank.org/> (дата звернення: 04.05.2025).
20. McKinsey Global Institute. Global flows: The ties that bind in an interconnected world. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/overview/in-the-news/global-flows> (дата звернення: 04.05.2025).

21. Upwork Inc. 2023 Freelance Forward Report. URL: <https://www.upwork.com/research/freelance-forward-2023> (дата звернення: 04.05.2025).
22. World Trade Organization. Trade in commercial services. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_datasets_e.htm (дата звернення: 03.01.2025).
23. UNCTADstat. International trade in services. URL: <https://unctadstat.unctad.org/EN/> (дата звернення: 10.01.2025).
24. International Monetary Fund. Balance of Payments and International Investment Position Statistics. URL: <https://data.imf.org/> (дата звернення: 16.01.2025).
25. World Bank. World Development Indicators. Trade in services (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BG.GSR.NFSV.GD.ZS> (дата звернення: 20.01.2025).
26. OECD. International Trade in Services. URL: <https://stats.oecd.org/> (дата звернення: 23.01.2025).
27. World Trade Organization. Statistics on trade in services. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its_e.htm (дата звернення: 25.01.2025).
28. UNCTAD. World Investment Report 2023. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (дата звернення: 02.02.2025).
29. International Trade Centre. Trade Map. URL: <https://www.trademap.org/> (дата звернення: 08.02.2025).
30. Eurostat. International trade in services statistics. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/> (дата звернення: 13.02.2025).
31. U.S. Bureau of Economic Analysis. International Services. URL: <https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/international-services> (дата звернення: 18.02.2025).

32. ITC. Trade in services data by sector and partner. URL: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> (дата звернення: 21.02.2025).
33. World Bank. Services, value added (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS> (дата звернення: 27.02.2025).
34. IMF. World Economic Outlook Database. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/October> (дата звернення: 01.03.2025).
35. Eurostat. Trade in services by partner country. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-services/data/database> (дата звернення: 04.03.2025).
36. OECD. Structural Analysis Database (STAN). URL: <https://www.oecd.org/industry/ind/stan.htm> (дата звернення: 09.03.2025).
37. UNCTAD. Handbook of Statistics 2023. URL: <https://unctad.org/statistics> (дата звернення: 12.03.2025).
38. UNWTO. International Tourism Highlights, 2023 Edition. URL: <https://www.unwto.org/statistics> (дата звернення: 18.03.2025).
39. Eurostat. International trade in services overview. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_services (дата звернення: 22.03.2025).
40. U.S. International Trade Commission. Trends in U.S. Services Trade. URL: https://www.usitc.gov/research_and_analysis/services_trade.htm (дата звернення: 28.03.2025).
41. World Bank. The World Bank in Services for Development. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/brief/services-for-development> (дата звернення: 04.04.2025).
42. ITC. Market Analysis Tools – Trade in Services. URL: https://www.trademap.org/Service_SelCountry_TS.aspx (дата звернення: 12.04.2025).

43. IMF. DataMapper: Trade in services. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (дата звернення: 02.05.2025).
44. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2023. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2023_e/wts2023_e.pdf (дата звернення: 04.05.2025).
45. UNCTAD. Global Trade Update – February 2024. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/webflyer/global-trade-update-february-2024> (дата звернення: 04.05.2025).
46. OECD. Trade in Services. OECD Statistics. URL: <https://data.oecd.org/trade/trade-in-services.htm> (дата звернення: 04.05.2025).
47. International Trade Centre. Trade Map – International Trade Statistics. URL: <https://www.trademap.org> (дата звернення: 04.05.2025).
48. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2013–2023 рр. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 04.05.2025).
49. Національний банк України. Платіжний баланс та зовнішній сектор України (2023). URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external> (дата звернення: 04.05.2025).
50. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Міжнародні економічні відносини» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. – 6-те вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – 40 с.